2022

Ontstaan van de kerk en haar versplintering

Naam : Eeuwoud Koolmees
Datum : 2 mei 2022
Opleider : Yarah Bijbel College
Opleiding : Bijbelse Studies
Emailadres : eeuwoudkoolmees@gmail.com

Introductie en getuigenis

Mijn naam is Eeuwoud Koolmees en ben 43 jaar oud. Ik ben de jongste zoon van drie kinderen. Mijn ouders kwamen tot geloof toen ik net geboren was, tot mijn twaalfde gingen wij met het hele gezin naar een Evangelische Gemeente in Rotterdam. Maar helaas door veel narigheid in onze familie kwam daar een abrupt einde aan, mijn moeder ging vanaf dat moment nog maar alleen. Mijn vader werd door mijn opa (zijn vader) telkens zeer negatief beïnvloed, mijn opa had een hekel aan alles wat maar een beetje met geloof te maken heeft. Ik denk dat ik kan zeggen dat hij een atheïst was, wil dit voorzichtig brengen omdat ik mij wil afhouden om ergens over te oordelen. Helaas is zowel mijn vader als opa niet meer onder ons, ik heb mijn opa vergeven voor alle narigheid wat hij teweeg gebracht heeft in ons gezin en bid ervoor dat hij Jezus heeft mogen ontmoeten. Ik bid tevens ook voor mijn vader, dat hij bij Hem is. Ik denk dat hij zeker geloofde, maar het kruis voor hem mogelijk te zwaar was. Jezus liefde is zo groot en bid voor Zijn genade. Door alle ellende liep mijn oudste broer plotseling van huis weg en was voor ruim anderhalf jaar spoorloos verdwenen. Dat schudde ons gezin letterlijk door elkaar, ik en mijn middelste broer zijn behoorlijk diep gezonken en hebben alles gedaan wat God verboden heeft. Iets om niet trots op te zijn, maar ik kan nu zeggen het is verleden!

Ik had dus een best wild puberleven in Rotterdam, veel drugs en drank in het uitgaansleven. Hierdoor was ik zo gebroken, kon er niet los van komen. Ik kreeg op een gegeven moment rond mijn twintigste jaar, twee stemmen in mijn hoofd telkens als ik gebruikte, het was een soort bad trip voor mijn gevoel en werd er heel angstig van (Recent na een openbaring van God tijdens een preek van Gijs Pols, weet ik dat het een visioen van God was):

- Goede stem, kom naar mij terug, ik red je (nu weet ik dat was Jezus/toen geen idee)
- Slechte stem, als je dat doet maak ik je kapot, nog kapotter dan je al ben (nu weet ik dat was satan/toen ook geen idee)

Na een jaar vroeg ik op Goede Vrijdag 2001, ma mag ik met je mee vanavond. Mijn moeder deed best moeilijk (het was haar mooiste kerkelijke avond van het jaar die wilde ze niet laten verstieren door mij, was best jarenlang onaardig en lelijk geweest), ik bleef zeuren, ma alsjeblieft, opgegeven moment zegt ze ja. Ik was iets van ruim 8 jaar niet in de gemeente geweest. De preek ging over de wal en het schip, ik voelde mij zo ontzettend aangesproken. Voor mijn gevoel stond ik met één voet op de wal en één voet in het schip, het schip ging varen en ik moest een keuze maken anders val ik er tussen. Kort samengevat, zo sloot de preek. Iedereen moest zijn ogen dichtdoen en de voorganger die ik ook kende uit mijn kindertijd, vroeg aan iedereen willen de mensen gaan staan die zich aangesproken voelen en hun leven aan Jezus willen geven. Ik dacht op dat moment oooh nee, ik nooit. Ik wil wel, maar dat ga ik niet doen. Iedereen kent mij, wat moeten ze straks wel niet denken. Complete schaamte blokkeerde mijn aardse lichaam.

Toen een Hemels wonder, ik voelde een kracht achter mij, kan alleen maar verklaren dat was Jezus, ik werd voor mijn gevoel omhoog gedragen, ging steeds harder duwen, maar ik kon die kracht niet weerstaan. Jezus tilde mij op, daarna heb ik mijn leven aan Jezus gegeven met trillende benen van verdriet en verbazing van wat er gebeurde. Jaar later ben ik gedoopt, maar de problemen hielden helaas niet op. Ik kon moeilijk afscheid nemen van bepaalde vrienden, kreeg seks voor het huwelijk, toen relatie uit ging ontstond een relatie met een man, etc. Satan heeft mijn leven best zuur gemaakt afgelopen jaren, hij pompte en pompte maar foute en onreine gedachte in mij. Ik weet ook dat Jezus overwinnaar is en Hij vecht voor mij, dat weet ik en wil ik getuigen aan iedereen. Het is een wonder van 2001 die ik uit schaamte bijna niet deelde met anderen, God is groot en heeft mij opgetild uit mijn oude leven.

Ik had geen idee die avond waarom ik zo vaak vroeg om mee te gaan, ik denk dat dat leiding was van de Heilige Geest terwijl ik toen niet wist wat het was. Mijn hele leven lang heb ik volgens mij een engel bij me gehad (kan daar zoveel voorbeelden van noemen van bescherming: o.a. geen overdosis of alcohol vergiftiging op te bizarre feestjes; zeer zwaar scooter ongeluk overleefd/alleen paar schrammen overgehouden/agent zei tegen mij had je een engel bij je?????), mijn moeder heeft non-stop gebeden denk ik. Ruim een jaar na dat scooter ongeluk begonnen de twee stemmen in mijn hoofd (goede en slechte stem). Ik geloof dat daar mijn redding begon, God heeft mij gelukkig nooit losgelaten. Dank U Jezus!

Mijn leven voor mijn doop en na mijn doop is best turbulent geweest, ben helaas elf jaar geleden een 9 jaar een behoorlijk lauw christen geweest. Oorzaken lagen in dat ik moeilijk kon omgaan met alle trauma's uit het verleden. In deze tijd wel mijn vrouw in Indonesië ontmoet, God liet mij gelukkig niet los want mijn vrouw was en is christen. Maar wel Rooms Katholiek, dus andere richting dan mij. Al deze jaren niet gesproken over mijn geloof, wel getrouwd in Katholieke kerk, maar raakte elkaar gevoelsmatig steeds verder kwijt. Gelukkig zat God niet stil en probeerde op verschillende manieren mij te waarschuwen. Ik ben door een Jehovagetuige aan onze deur in gesprek geraakt met mijn vrouw over geloof. Jezus pakte mij steeds steviger vast in onze moeilijke tijd. Ik kan nu zeggen dat God voorkomen heeft dat wij zijn gaan scheiden. Op dit moment komen we samen al meer dan twee jaar in de Vrije Baptisten Gemeente/Stadskerk Emmen en hebben we samen God centraal gezet in ons huwelijk.

Waarom kies ik voor dit onderwerp? Eigenlijk heel simpel, doordat we in ons huwelijk een verschillende manier van ons geloof belijden hebben, is het soms ook best moeilijk voor ons. Ik merk in gesprekken zoals kinderdoop, sacramenten etc. dat wij zo van mening verschillen. Ik denk dat Jezus zou willen dat wij opzoek gaan naar wat ons verbind en dat is Hij, want zonder Jezus komen we niet tot de Vader. Mijn interesse voor geschiedenis in het algemeen heb ik altijd gehad, daarom wil ik graag gaan uitzoeken hoe de kerk is ontstaan tot wat het nu is. Naar mijns inziens is er een grote versplintering van allerlei soorten kerken, vaak weet de ene christen het nog beter dan de ander waardoor soms weer een nieuwe afsplitsing ontstaat. Door beter te snappen wat er in de geschiedenis is gebeurt, hoop ik daar ook samen in ons huwelijk sterker in te staan. Net als ik met mijn vrouw een gezin vorm, vormen wij allen als christenen samen ook een gezin. God aan het hoofd van dit gezin, ik kan me voorstellen dat deze versplintering van Zijn kerk niet Zijn bedoeling is geweest op het moment dat de Vader Zijn Zoon naar aarde stuurde om ons te redden door Zijn bloed. Mijn diepste verlangen en gebed is samen één te zijn in kerk. Zolang Jezus op de eerste plaatst staat van het geloof is het naar mijns inziens de juiste weg, welke kerk het dan is maakt dan niet uit. De Heilige Geest leidt ons in aanbidding, mogelijk is deze aanbidding voor de één anders dan weer de ander, laten we elkaar respecteren in elkaars verschillen en satan geen ruimte geven door verdeeldheid te laten zaaien onder ons als christenen. Met onderstaande Bijbeltekst wil ik graag deze introductie en getuigenis afsluiten.

3 En als Ik heengegaan ben en plaats voor u gereedgemaakt heb,
kom Ik terug en zal u tot Mij nemen, opdat ook u zult zijn waar Ik ben.
4 En waar Ik heen ga, weet u, en de weg weet u.
5 Thomas zei tegen Hem: Heere, wij weten niet waar U heen gaat,
en hoe kunnen wij de weg weten?
6 Jezus zei tegen hem: Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven.
Niemand komt tot de Vader dan door Mij.
Johannes 14:3-6 (HSV)

Tenslotte wil ik graag iedereen bedanken die een bijdrage heeft geleverd aan het ontstaan van dit scriptie.

Inhoudsopgave

1. Begin van het Christendom **4**
- **1.1** Jezus de Zoon van God 4
- **1.2** De eerste kerk 7
- **1.3** De eerste leiders van de vroege kerk 10

2. Christendom in het Romeinse Rijk **12**
- **2.1** Christendom als staatsgodsdienst 12
- **2.2** De opkomst van Arianisme 13
- **2.3** Ondergang van het West-Romeinse Rijk 14
- **2.4** De opkomst van Christologie 14

3. Christendom het begin van de middeleeuwen **16**
- **3.1** Grote volksverhuizing 16
- **3.2** Byzantijnse invloeden 16
- **3.3** Opkomst van de Islam 17
- **3.4** Karel de Grote 17
- **3.5** De kerk verder 18

4. Christendom het vervolg van de middeleeuwen **20**
- **4.1** Oosterse schisma 20
- **4.2** Reconquista en kruistochten 20
- **4.3** Protestbewegingen en ketterij 21
- **4.4** Pausschandalen en corruptie 22
- **4.5** Oorlog met Islam 22

5. Reformatie en invloeden **23**
- **5.1** Maarten Luther 23
- **5.2** Johannes Calvijn 23
- **5.3** Protestantisme 24
- **5.4** Contrareformatie 24
- **5.5** Invloeden in Nederland 25

6. Kerk tot nu en haar stromingen **26**
- **6.1** Orthodox 26
- **6.2** Rooms Katholiek 27
- **6.3** Protestant 27
- **6.4** Overige stromingen 29

7. Conclusie **31**

Literatuur- en bronnenlijst **33**

1. Begin van het Christendom

Vrijwel dagelijks fietsen we langs mooie kerken, tijdens lange zomeravonden horen we prachtige klanken die worden gespeeld vanuit de kerktorens. Deze kerken staan er al sinds de late Middeleeuwen. Het is heel bijzonder dat hier al zoveel jaren mensen samenkomen, maar het idee van kerk is niet in de 16e eeuw ontstaan. Voor het begin van de kerk moeten we in ieder geval terug naar ongeveer het jaar 30 na Christus. Het volgende gaan we in dit hoofdstuk behandelen:

1.1 Jezus de Zoon van God

1.2 De eerste kerk

1.3 De eerste leiders van de vroege kerk

1.1 Jezus de Zoon van God

<u>Geboorte</u>

Er waren vele profetieën omtrent Jezus Christus, de langverwachte Messias uit het Oude Testament, de verlosser van Israël, de Heiland der wereld. Het moment brak aan, dat is voor ons het begin van onze jaartelling.

Maria, de moeder van Jezus was verloofd met Jozef toen de engel Gabriël haar vertelde dat zij zwanger zou worden. Maria vroeg aan Gabriël hoe is dat mogelijk, terwijl zij nog nooit geen geslachtsgemeenschap gehad. Gabriël zei:

De Heilige Geest zal over je komen
en de kracht van de Allerhoogste zal je als een schaduw bedekken.
(Lucas 1:35a NBV)

De ouders van Jezus woonden in Nazareth in de streek Galilea. Dat ligt in het noorden van Israël, maar Jezus werd in Bethlehem, de stad van David geboren. Dit gebeurde, omdat rondstreeks die tijd een Romeinse volkstelling werd gehouden. Iedere Joodse man of vrouw uit het gebied waar Herodes I regeerde, moest zich laten inschrijven in de oorspronkelijke geboortestad van zijn of haar voorouders. Jozef stamde af van koning David en kwam oorspronkelijk uit Bethlehem. Daarom moest hij samen met Maria, die hoogzwanger was, naar Bethlehem reizen om zich te laten registreren. Ze probeerden daar ergens te overnachten, maar elke herberg was vol. Uiteindelijk konden ze een plekje vinden in een stal waar Jezus werd geboren. Hij werd gelegd in een kribbe, een voederbak voor vee.

Vervolgens kregen ze bezoek van plaatselijke herders die op een bijzondere wijze door engelen op de hoogte waren gebracht van de geboorte van Jezus. Na dit bezoek kregen ze bezoek van een aantal wijze mannen uit het Oosten. Door een nieuw ontdekte ster waren ze tot de conclusie gekomen dat er een koning was geboren.

De wijzen waren eerst bij Koning Herodes op bezoek geweest om navraag te doen. Herodes vroeg daarop een aantal schriftgeleerden om nauwkeurig na te gaan in welke plaats deze koning kon zijn geboren. Op grond van een passage uit het boek van de profeet Micha, vertelde de Schriftgeleerde aan de koning dat het om Bethlehem ging.

Herodes dwong te wijzen later te vertellen waar ze Jezus hadden gevonden, want hij wilde voorkomen dat hij ooit van de troon zou worden verstoten. De wijzen werden door God in een droom gewaarschuwd dat Herodes kwade bedoelingen had, daarom besloten ze nadat zij Jezus en zijn ouders hadden bezocht, via een andere weg terug naar hun huis te gaan. Herodes was woedend en liet toen alle kinderen in Bethlehem van twee jaar en jonger vermoorden om zo zeker ervan te zijn dat er geen troon opvolger zou zijn. Jezus ontsnapte aan deze moordpartij, doordat zijn ouders tijdig met hem naar Egypte waren gevlucht. Zijn ouders waren ook in een droom door God gewaarschuwd. Na de dood van Herodes keerden zij terug naar Israël, zij trokken naar Galilea en vestigden zich toen in Nazareth.

Jeugd van Jezus

Over de jeugd van Jezus wordt in de Bijbel niet zoveel verteld. Jonge Jezus werd naar joods gebruik op de achtste dag besneden en werd opgedragen aan God in de tempel. Zijn ouders raakte hem op twaalfjarige leeftijd kwijt bij een bezoek aan Jeruzalem, vervolgens vonden ze terug in de Tempel in Jeruzalem waar hij discussieerde met de daar aanwezige schriftgeleerden. Verder kunnen we lezen dat hij opgroeide, krachtig en wijs werd, en dat de genade Gods op hem was. Jezus was dus niet wijs omdat hij Gods Zoon is, maar moest dit leren net als wij allemaal. Jezus groeide op met familie en wordt timmerman. De evangelisten vertellen dat Jezus' broers pas na zijn opstanding in hem gingen geloven.

Openbaar optreden van Jezus

Het openbaar optreden van Jezus begint bij Johannes de Doper. Deze man heeft veel aanhang bij de Jordaan en predikt dat de mensen berouw moeten tonen voor hun zonden en roept op tot bekering. Volgens Johannes de Doper is dat van groot belang, want het laatste oordeel en de eindtijd komt spoedig. Sommige volgelingen van Johannes de Doper horen later tot de discipelen van Jezus. Ook Jezus laat zich door Johannes dopen, de Heilige Geest daalt neer op Jezus in de gedaante van een duif.

Johannes de Doper wordt gevangengenomen en onthoofd door koning Herodes II (zoon van Herodus I). Jezus neemt de taak van Johannes de Doper over, maar in tegenstelling tot Johannes predikt Jezus niet het oordeel maar de genade van God. Er zijn vele verhalen en Jezus reisde door het hele land Israël. Samengevat Jezus:

- predikte in synagogen, maar ook op allerlei plaatsen in de buitenlucht;
- ging om met algemeen verachte mensen zoals prostituees en tollenaars;
- deed vele wonderen:
    - genas zieke mensen;
    - dreef demonen uit;
    - wekte doden op;
    - liep over het water;
    - kalmeerde een storm;
    - veranderde water in wijn;
    - voedde vijfduizend toehoorders met vijf broden en twee vissen;
- verjoeg marktlui van het tempelplein;
- ging vaak in discussie met joodse geleerden;
- zocht regelmatig de eenzaamheid op om tot Zijn Vader te bidden.

Jezus reisde samen met twaalf mannen die Hij zijn discipelen (leerlingen) noemde, na Zijn dood worden deze discipelen apostelen (boodschappers) genoemd. Een aantal van hun waren vissers uit Galilea, ze trokken continue met Jezus op en Hij onderwees hun in de leer.

Drie van hen, Petrus, Johannes en Jakobus, stonden dichter bij Jezus dan de anderen. Aanwijzingen hiervoor kan je vinden in het feit dat deze drie discipelen de enige getuigen waren van enkele bijzondere gebeurtenissen, bijvoorbeeld:

- bij gedaanteverandering van Jezus (de verheerlijking op de berg), waarbij Mozes en Elia aan hen verschenen en een stem uit een stralende wolk hen opriep om naar Jezus te luisteren:

  Dit is Mijn geliefde Zoon, in hem vind ik vreugde. Luister naar Hem.
  (Matteüs 17:5 NBV)

- de enige discipelen die aanwezig mochten zijn bij het opwekken uit de dood van het dochtertje van Jaïrus.

  Hij stond niemand toe om met Hem mee te gaan, behalve Petrus,
  Jakobus en Johannes, de broer van Jakobus.
  (Marcus 5:37 NBV)

Behalve de twaalf discipelen, volgde ook een groot aantal andere mannen en vrouwen Jezus op Zijn reis door het land Israël. Judas Iskariot bleef Jezus niet trouw en pleegde later zelfmoord toen hij berouw kreeg van zijn verraad.

Arrestatie

Vlak voor Pesach in Jeruzalem, heeft de discipel Judas Iskariot tegen betaling van dertig zilverstukken, Jezus verraden aan de joodse hogepriesters. Er vond een arrestatie plaats vlak na het Laatste Avondmaal dat Jezus met zijn discipelen gevierd had en waarbij hij de voeten van hun had gewassen. Jezus was in hun ogen zo nederig geweest, aansluitend in de nacht werd Hij gearresteerd in de Hof van Getsemane. Dat is een olijfboomgaard vlak buiten de stad van Jeruzalem.

Rechtszaak

Het gevolg van het verraad was dat Jezus werd verhoord door de joodse Raad van oudsten, overpriesters en schriftgeleerden. Vervolgens werd Hij ook verhoord door de Romeinse leiders Pontius Pilatus en Herodes II. Jezus werd bij het tweede verhoor van Pilatus, beschuldigd voor godslasterlijke uitspraken. Pilatus kon geen grond voor de doodstraf vinden, maar hij gaf toe aan de druk van Joodse leiders en veroordeelde Jezus tot kruisiging. In die tijd een gebruikelijke straf, maar een zeer bijzondere en wrede vorm van doodstraf voor oproerkraaiers.

Kruisiging

Jezus werd gekruisigd op een heuvel die Golgotha heette. Met Jezus werden ook twee andere misdadigers gekruisigd. Boven zijn hoofd werd een bordje opgehangen met de tekst: "Iesus Nazarenus, Rex Iudaeorum" (Jezus de Nazarener, de Koning van de Joden).

En Pilatus schreef ook een opschrift en zette dat op het kruis; en er was geschreven:
JEZUS DE NAZARENER, DE KONING VAN DE JODEN.
(Johannes 19:19 HSV)

Zijn leiden aan het kruis duurde zes uur, van in de ochtend negen uur tot in de middag drie uur. Omstreeks het middaguur viel er duisternis over het hele land, deze hield drie uur aan.

Toen Jezus na het uiten van "*Het is volbracht (Johannes 19:30 HSV)*" stierf en stierf, vond er een aardbeving plaats waarbij de graven werden geopend en de lichamen van veel gestorven heiligen tot leven kwamen. Ook scheurde het voorhangsel van boven naar beneden doormidden, dat is het gordijn tussen het Heilige en het Heilige der Heiligen in de tempel.

Op verzoek van de Joden wegens de naderende sabbat, werden de benen gebroken van de twee andere misdadigers om zo hun dood te versnellen. Dit gebeurde niet bij Jezus omdat Hij al overleden was.

Graf

Het lichaam van Jezus werd begraven in een ongebruikt privégraf van de rijke Jozef van Arimathea, hij was een joodse raadsheer en was het niet eens met de veroordeling van Jezus. Hij had een grot en stelde deze vrijwilliger beschikbaar. Nadat het lichaam er in gelegd was, werd er zware grafsteen voor gerold, maar op verzoek van de joodse Raad werd de steen wel verzegeld.

De joodse Raad vroeg aan Pilatus een bewaker om bij het graf alles in de gaten te houden, omdat zij vreesde dat de discipelen van Jezus het lichaam zouden stelen om te kunnen liegen dat Hij was opgestaan uit de dood. Voor velen was het bekend dat Jezus bij Zijn leven al voorspelde dat Hij gedood zou worden, maar op de derde dag daarna zou Hij opstaan uit de dood. Pilatus luisterde naar hun verzoek en stelde dan ook paar Romeinse soldaten ter beschikking om het graf te bewaken.

Opstanding en Hemelvaart

Op de derde dag na zijn dood ontdekten enkele discipelen dat de grote steen was weggerold en de bewakers en het lichaam verdwenen waren en het lichaam. Het linnen waarin Jezus was begraven was schoon en netjes opgevouwen en schoon. Jezus verscheen vervolgens op verschillende momenten aan Zijn discipelen.

Bij de laatste maaltijd aan de oever van het Meer van Galilea, liet Hij Petrus weten dat hij niets schandelijks had gedaan. Hij had tijdens de rechtszaak, uit complete angst, tot driemaal toe Jezus verloochend door te zeggen dat hij Hem niet kende. Daarna nam Jezus afscheid. Jezus gaf Zijn discipelen de opdracht om het evangelie: Zijn blijde boodschap van vergeving van zonden door Zijn dood en opstanding over de gehele wereld te verspreiden. Hij beloofde terug zou komen, of te wel de Wederkomst. Vervolgens ging Hij op naar de hemel, de Hemelvaart. Door het evangelie is er een nieuw verbond tussen God en mens tot stand gekomen.

Ga dus op weg en maak alle volken tot mijn leerlingen,
door hen te dopen in de naam van de Vader en de Zoon en de heilige Geest.
(Matteüs 28:19 NBV)

1.2 De eerste kerk

Het begin van de kerk

In de Bijbel kunnen we lezen dat de discipelen bij elkaar waren, toen de Heilige Geest in de vorm van een hevige wind door het huis kwam, hun tongen waren als vuur en er ontstonden vlammen boven hun hoofd.

2 En plotseling kwam er uit de hemel een geluid als van een geweldige windvlaag
en dat vervulde heel het huis waar zij zaten.
3 En aan hen werden tongen als van vuur gezien, die zich verdeelden,
en het zat op ieder van hen.
4 En zij werden allen vervuld met de Heilige Geest en begonnen te spreken
in andere talen, zoals de Geest hun gaf uit te spreken.
(Handelingen 2:2-4 HSV)

Dit moet een behoorlijk indrukwekkende gebeurtenis zijn geweest. De Heilige Geest gaf de discipelen kracht en troost na het vertrek van Jezus naar de Hemel.

7 En Hij zei tegen hen: Het komt u niet toe de tijden of gelegenheden te weten
die de Vader in Zijn eigen macht gesteld heeft,
8 maar u zult de kracht van de Heilige Geest ontvangen, Die over u komen zal;
en u zult Mijn getuigen zijn, zowel in Jeruzalem als in heel Judea
en Samaria en tot aan het uiterste van de aarde.
9 En nadat Hij dit gezegd had, werd Hij opgenomen terwijl zij het zagen,
en een wolk onttrok Hem aan hun ogen.
(Handelingen 1:7-9 HSV)

De vervulling van de Heilige Geest maakte van hun tot een eenheid, de kerk begon dus op het moment dat de Heilige Geest kwam om hen te steunen in de grote opdracht die Jezus gaf in Matteüs 28:19 (zie hiervoor het einde van de vorige paragraaf). De discipelen kwamen hierna regelmatig samen bij elkaar thuis. Op deze wijze ontstonden er de eerste kleine kerkjes, dit worden in de Bijbel gemeentes genoemd.

Groet ook de gemeente bij hen aan huis. Groet mijn geliefde Epenetus,
die de eersteling is voor Christus van Achaje
(Romeinen 16:5 HSV)

En aan Appia, de geliefde, en aan Archippus, onze medestrijder,
en aan de gemeente, die bij u thuis samenkomt.
(Filemon 1:2 HSV)

De discipelen kwamen niet alleen op zondag samen. Je zult ontdekken als je het Nieuwe Testament leest, dat ze elkaar voortdurend opzochten. Ze gingen met elkaar om als een hechte familie, ze deelden zelfs met elkaar hun bezittingen en kwamen samen voor aanbidding, samenzijn en onderwijs.

44 En allen die geloofden, waren bijeen en
hadden alle dingen gemeenschappelijk;
45 en zij verkochten hun bezittingen en eigendommen
en verdeelden die onder allen, naar dat ieder nodig had.
46 En zij bleven dagelijks eensgezind in de tempel bijeenkomen,
en terwijl zij van huis tot huis brood braken,
namen zij gezamenlijk voedsel tot zich,
met vreugde en in eenvoud van hart;
47 en zij loofden God en vonden genade bij heel het volk.
En de Heere voegde dagelijks mensen die zalig werden,
aan de gemeente toe.
(Handelingen 2:44-47 HSV)

Op deze wijze konden ze samen groeien in geloof en identiteit van Christus, ze wilden gehoorzaam zijn aan de grote opdracht die Jezus hun gaf. Vanuit deze kleine kerkjes werden discipelen ook uitgezonden als evangelisten en zendelingen naar andere plaatsen. Op deze wijze ontstonden de eerste gemeentes buiten Israël. Vele brieven zijn er door Paulus geschreven voor dit soort gemeentes. Deze brieven waren ter ondersteuning van hun geloof, helaas ontstond in sommige gemeentes verdeeldheid. Scheuringen en onenigheden is van alle tijd, dit vond ook al plaats in de tijden van apostelen zoals Paulus.

10 Maar ik roep u ertoe op, broeders,
door de Naam van onze Heere Jezus Christus,
dat u allen eensgezind bent in uw spreken,
eensgezind bent in uw spreken
en dat er onder u geen scheuringen zijn,
maar dat u hecht aaneengesmeed bent,
één van denken en één van gevoelen.
11 Want mij is over u bekendgemaakt, mijn broeders,
door de huisgenoten van Chloë, dat er ruzies onder u zijn.
(1 Korinthe 1:10-11 HSV)

Kerk groeit

Op deze manier is dus kerk begonnen, doordat de discipelen er op uit trokken om ook in andere plaatsen gemeentes te starten en over Jezus Zijn blijde boodschap te vertellen Op deze wijze verspreidde het christelijk geloof zich héél ver buiten Israël.

Rond het jaar 50 worden de geschriften geschreven die nu samen het Nieuwe Testament vormen, dit vrijwel enige bron die onze kennis van het christendom in de eerste eeuw vormt. Het christendom legt zijn wortels in de prediking van Jezus nadat hij na het verraad van Judas werd veroordeeld tot de kruisigingsdood. Dit vormt het evangelie, de blijde boodschap van Jezus, het volledige verhaal kun je lezen in de eerste paragraaf van dit hoofdstuk.

Geen enkele andere auteur in het Nieuwe Testament heeft meer invloed gehad op het christelijke denken en de christelijke theologie dan Paulus. Paulus heette eerst Saulus en was een Joodse man en tevens Romeins burger, die in zijn jonge jaren een christenvervolger was. Op een gegeven moment valt Saulus van zijn paard nadat hij de stem Jezus hoorde, hierdoor werd het hem duidelijk gemaakt dat hij Jezus vervolgde.

3 En terwijl hij onderweg was, gebeurde het dat hij dicht bij Damascus kwam. En
plotseling omscheen hem een licht vanuit de hemel,
4 en toen hij op de grond gevallen was, hoorde hij een stem die tegen hem zei:
Saul, Saul, waarom vervolgt u Mij?
5 En hij zei: Wie bent U, Heere? En de Heere zei: Ik ben Jezus, Die u vervolgt.
Het is hard voor u, met de hielen tegen de prikkels te slaan.
6 En hij zei, bevend en verbaasd: Heere, wat wilt U dat ik doen zal?
En de Heere zei tegen hem: Sta op en ga de stad in
en daar zal u gezegd worden wat u moet doen.
7 En de mannen die met hem meereisden, stonden sprakeloos,
want zij hoorden wel de stem, maar zagen niemand.
8 En Saulus stond op van de grond; en toen hij zijn ogen opendeed, zag hij niemand.
En zij leidden hem bij de hand en brachten hem naar Damascus.
9 En gedurende drie dagen kon hij niet zien, en at en dronk hij niet.
(Handelingen 9:3:9 HSV)

Nadat Saulus weer zag, liet hij zich tot christen dopen en werd hij een apostel. Op dat moment veranderde hij ook zijn naam naar Paulus. In sommige gevallen wordt zelfs gesproken van het "Paulijns christendom" en het "Joods christendom". Paulus zijn opvattingen dat bekeerde niet-Joden niet gebonden waren aan de wet van Mozes leidde tot grote conflicten tussen Joden en niet-Joden, met het Concilie van Jeruzalem probeerde de apostelen dit op te lossen.

1 En enigen die uit Judea gekomen waren, leerden de broeders:
Als u niet besneden wordt volgens het gebruik van Mozes, kunt u niet zalig worden.
2 Toen er dan van de kant van Paulus en Barnabas een niet geringe tegenstand en
woordenstrijd tegen hen ontstond, bepaalden zij dat Paulus en Barnabas
en enkele anderen uit hen in verband met dit geschilpunt naar de apostelen en ouderlingen
in Jeruzalem zouden gaan.
(Handelingen 15:1-2 HSV)

Mede door Paulus zijn rol in de verspreiding van het christelijke evangelie kon het christendom tot de wereldreligie groeien die het nu is. Ook andere apostelen zoals Petrus hebben grote zendingsreizen gemaakt buiten Israël.

1.3 De eerste leiders van de vroege kerk

In de tweede eeuw verdwijnt enigszins het Joods christendom, maar groeit juist het Paulijns christendom en de gnostiek. Kernthema van de gnostiek is dat de mens vergeten is wie hij werkelijkheid is. Jezus is in de gnostische teksten een boodschapper die de mens oproept zichzelf te herinneren: "Sta op en herinner jezelf'.

Na de dood van de apostelen ontstond het vraagstuk wie de kerk zou gaan leiden. Clemens I (ca. 100 na Christus) introduceerde de apostolische successie met een hiërarchie binnen de kerk: God, Christus, de apostelen, de bisschoppen. Dit hield in dat de apostelen hun gezag overgedragen hadden aan de apostolische vaders.

De theologie in de eerste eeuwen van het christendom was niet duidelijk of eenduidig omschreven. Het christelijke gedachtegoed was volop in beweging en er was nog geen sprake van dogma's. Een dogma is een leerstelling die door een religie, ideologie of organisatie als onbetwistbaar wordt beschouwd. De meeste werken waren apologetisch van aard en verdedigden het christendom richting het heidendom en het Jodendom. Apologetiek is het verdedigen van levensbeschouwelijke, vaak religieuze, standpunten door middel van redenering. De apologeten waren vaak van mening dat het Jodendom de Hebreeuwse Bijbel verkeerd uitlegde. In de werken van de apologeten was de Hebreeuwse Bijbel de ultieme autoriteit, maar werd de Joodse wet geestelijk benaderd en was het voorbode op hetgeen wat in het christendom zou worden vervuld.

Tot ver in de tweede eeuw konden gnostische en niet-gnostische christenen nog deel uitmaken van dezelfde christelijke gemeente. Met name vanaf de vierde eeuw komt er op de gnostische beweging steeds meer kritiek. Vanaf het einde van de vierde eeuw, werd er een harde lijn van vervolging ingezet en werden gnostische christenen in feite gelijk gesteld met heidenen en dus vervolgd. In de zevende eeuw is er in het westen geen gnostische beweging te vinden.

Marcion van Sinope (ca. 160 na Christus) had een dualistische opvatting. Hij was van mening dat de God van de Hebreeuwse Bijbel een andere god was dan de Vader van Jezus. Hebreeuwse Bijbel werd door hem in zijn geheel verworpen. Verder wilde hij de christelijke werken van de apostelen ontdoen van enige invloeden vanuit het Jodendom.

Marcion was ervan overtuigd dat de apostelen de bedoelingen van Jezus verkeerd hadden begrepen en niet hadden gezien hoe de blijde boodschap van Jezus werkelijk moest zijn. Volgens Marcion was Paulus de enige apostel die Jezus Zijn leer enigszins goed had begrepen, maar zelfs in zijn werken zag hij verkeerde joodse invloeden. Op dat moment begon hij met het herschrijven van de brieven van Paulus en het evangelie van Lucas. Hij dacht dat het werk van Lucas oorspronkelijk een werk was van Paulus en de andere evangeliën en brieven verwijderde hij. Na zijn volledige uitsluiting van deelname aan het volle sacramentele en liturgische leven van de kerk, stichtte hij in 144 jaar na Christus zijn eigen kerk, dit wordt het Marcionisme genoemd. Dit wordt ook wel gezien als de eerste scheuring binnen de christelijke kerk.

Deze actie van Marcion trof de christelijke gemeenschap hard en ontzettend onverwachts, ze waren niet op voorbereid. Er was simpelweg nooit een situatie geweest waarbij de waarheidsgetrouw van de evangeliën, brieven of openbaringen in diskrediet was gebracht. Vanaf dat moment werd er dus door de kerk gerealiseerd dat er vervalsingen in oploop waren waar het Woord van God onrecht mee werd aangedaan.

In de derde eeuw kwamen de kerkvaders, zij waren de auteurs die na de apostolische vaders schreven over thema's binnen het christendom. Daarmee bepaalden ze de belangrijkste onderwerpen in de christelijke theologie tot aan de Reformatie. Deze periode van kerkvaders duurde ongeveer tot de achtste eeuw.

Bronnen hoofdstuk 1: *Studiebijbel (online), Het Nieuwe Leven, Geschiedenis van het vroege Christendom, Apostolische Vaders deel 1& 2, Ontdek de Kerkvaders, Het Ontstaan van de Bijbel.*

2. Christendom in het Romeinse Rijk

Het christendom zoals we nu geleerd hebben reikt ver buiten Israël tot in Europa, we hebben eigenlijk bijna uitsluitend te maken met het Paulijns christendom" en het Joods christendom is nagenoeg verdwenen. Het volgende gaan we in dit hoofdstuk behandelen:

2.1 Christendom als staatsgodsdienst
2.2 De opkomst van Arianisme
2.3 Ondergang van het West-Romeinse Rijk
2.4 De opkomst van Christologie

2.1 Christendom als staatsgodsdienst

In de 4e eeuw had het Romeinse Rijk al een groot deel van haar stabiliteit verloren, als laatste redmiddel om het rijk overeind te houden werd het christendom gecentraliseerd en werd dit een staatsgodsdienst voor iedereen.

In het jaar 301 na Christus bekeerde Grigor Lusavorich de Armeense koning Tiridates IV en in het land Armenië werd het christendom als eerste in de wereld een staatsgodsdienst. In het jaar 326 na Christus volgde ook het land Iberië, het tegenwoordige Oost-Georgië). Koning Mirian III en koningin Nana waren hier aan de macht.

In het jaar 305 na Christus kwam er in het Romeinse Rijk een einde aan de christen vervolgingen. In het jaar 313 na Christus onder leiding van de regering Constantijn de Grote werd er via een diplomatieke brief van Milaan godsdienstvrijheid toegestaan in het Romeinse Rijk. Feitelijk gezien werden andere godsdiensten dan het christendom vanaf dat moment benadeeld. In het jaar 313 was in het Romeinse Rijk nog pas 10% van de bevolking christen, maar veertig jaar daarna was dat al gestegen tot ruim 50%. Dat was het gevolg van de onafhankelijkheid van de kerk, aangezien Constantijn een verenigde kerk nodig had als legitimatie van zijn regering. Vervolgens in het jaar 325 na Christus riep hij op tot een oecumenisch concilie om overeenstemming te bereiken in de Kerk door middel van een vergadering die het hele christendom tot buiten het Romeinse Rijk vertegenwoordigde. Tijdens deze concilie in Nicea werd het Arianisme veroordeeld en de geloofsbelijdenis zoals die we vandaag dag kennen in de Rooms Katholieke Kerk vastgelegd.

Ik geloof in één God de almachtige Vader
Schepper van hemel en aarde, van al wat zichtbaar en onzichtbaar is.
En in één Heer, Jezus Christus,
eniggeboren Zoon van God,
vóór alle tijden geboren uit de Vader.
God uit God, licht uit licht, ware God uit de ware God.
Geboren, niet geschapen, één in wezen met de Vader,
en door wie alles geschapen is.
Hij is voor ons, mensen, en omwille van ons heil uit de hemel neergedaald.
Hij heeft het vlees aangenomen door de heilige Geest uit de Maagd Maria
en is mens geworden.
Hij werd voor ons gekruisigd,
Hij heeft geleden onder Pontius Pilatus en is begraven
Hij is verrezen op de derde dag, volgens de Schriften.
Hij is opgevaren ten hemel: zit aan de rechterhand van de Vader.
Hij zal wederkomen in heerlijkheid om te oordelen levenden en doden

en aan zijn rijk komt geen einde.
Ik geloof in de Heilige Geest die Heer is en het leven geeft
die voortkomt uit de Vader en de Zoon
die met de Vader en de Zoon tezamen wordt aanbeden en verheerlijkt;

die gesproken heeft door de profeten.
Ik geloof in de ene, heilige, katholieke en apostolische kerk.
Ik belijd één doopsel tot vergeving van de zonden.
Ik verwacht de opstanding van de doden
en het leven van het komend rijk.
Amen.

Het concilie van Nicea wordt vaak ook wel het eind van het vroege christendom genoemd.

Het plan van keizer Julianus Apostata om de christelijke groei af te remmen, liep uit op een complete mislukking. Onder keizer Theodosius I werd het christendom in het jaar 380 na Christus in zo'n positie geplaatst dat het een staatsgodsdienst werd. Vanaf het jaar 392 na Christus werden alle andere godsdiensten verboden.

In het jaar 395 na Christus dat Theodosius I overleed, werd het Romeinse Rijk definitief opgedeeld in het West-Romeinse Rijk met hoofdstad Rome, en het Oost-Romeinse Rijk (ook wel Byzantijnse Rijk genoemd) met hoofdstad Constantinopel. Dit was ook het begin dat er een splitsing ging ontwikkelen tussen westers christendom en oosters christendom.

2.2 De opkomst van Arianisme

In het begin van de vierde eeuw kwam de stroming op van het Arianisme, dit werd opgericht door priester Arius in Constantinopel. Verder werden er in deze eeuw naast het concilie in Nicea ook andere belangrijke besluiten genomen over de leer van grote oecumenische concilies. In het jaar 381 na Christus werd het Concilie van Constantinopel bij elkaar geroepen. Hier spreekt de kerk zich uit over de ware leer, namelijk Arius meende dat Christus geschapen was door God de Vader, dat baseerde hij op bijvoorbeeld de volgende Bijbelteksten:

U hebt gehoord dat Ik tegen u gezegd heb:
Ik ga heen maar kom weer naar u toe.
Als u Mij liefhad, zou u zich verblijden, omdat Ik gezegd heb:
Ik ga heen naar de Vader; want Mijn Vader is meer dan Ik.
(Johannes 14:28 HSV)

Beeld van God, de onzichtbare, is hij,
eerstgeborene van heel de schepping
(Kolossenzen 1:15 HSV)

En schrijf aan de engel van de gemeente in Laodicea: Dit zegt de Amen,
de getrouwe en waarachtige Getuige, het begin van Gods schepping.
(Openbaring 3:14 HSV)

Arius trok niet de Drie-eenheid als zodanig in twijfel, maar had wel bezwaar tegen de werkelijke formulering zoals deze is vastgelegd in de geloofsbelijdenis van Nicea inzake de Drie-eenheid.

Athanasius van Alexandrië draagt groot bij aan het theologisch denken en is een van de aanvoerders tot de bestrijding van het Arianisme en de formulering van van de Drie-eenheid. In tegenstelling tot Arius, spreek hij uit dat Christus en God de Vader volstrekt gelijkwaardig

zijn en dat Christus dus vanaf het eeuwige bestaan heeft. Dit is met name gebaseerd op het Evangelie van Johannes. Na Athanasius zijn er nog drie belangrijke theologen in deze periode, namelijk Basilius de Grote, Gregorius van Nazianze en Gregorius van Nyssa. Zij zetten het werk van Athanasius voort en werken de formulering van de Drie-eenheid nog verder uit.

Het Arianisme werd niet na het eerste concilie van Nicea direct uitgeroeid, maar groeide juist steeds meer. Een aantal Oost-Romeinse keizers, voornamelijk Constantius II en Valens waren grote voorstanders van het Arianisme en moedigde dit erg aan in hun Rijk. In die tijd werden aanhangers van het Arianisme in het Oosten bemoedigd en werden orthodoxe bisschoppen in bepaalde situaties vervolgd en verbannen. Het Arianisme bereikt in die tijd nog wel een aantal Germaanse volkeren, namelijk: de Visigoten, de Ostrogoten, de Vandalen, de Bourgondiërs en de Longobarden. Eind zevende eeuw verdween het Arianisme helemaal uit Europa.

2.3 Ondergang van het West-Romeinse Rijk

In de vijfde eeuw vindt de ondergang van het West-Romeinse Rijk plaats. In het jaar 410 na Christus wordt Rome door de Visigoten aangevallen en geplunderd, in het jaar 455 na Christus nogmaals door de Vandalen. In het jaar 476 Christus vindt de definitieve ondergang plaats van het West-Romeinse Rijk. Als gevolg van de eerste val van Rome in het jaar 410 na Christus, schreef Augustinus van Hippo, die gestorven is in het jaar 430 na Christus, zijn grote werk “Over de stad Gods”. Dit werk schreef hij naar aanleiding dat sommige Romeinen beweerde dat Rome was gevallen door het verbannen van de Romeinse godsdienst, doordat de goden de stad gestraft had door de 'barbaren' het laten plunderen. Augustinus wilde dit tegenspreken in zijn boek en heeft hiermee een zeer belangrijke bijdrage geleverd aan de christelijke kerk. Augustinus verdedigt in dit boek het christendom waarbij de tegenstellingen in kaart wordt gebracht van de heidense beschuldigingen. Verder geeft hij een visie op de kerk en heeft anderen eeuwen lang geïnspireerd.

In het begin van de vijfde eeuw kwam er een vraagstuk: “de vrije wil”. De monnik Pelagius ontkende de erfzonde en beleed dat de mens op elk moment de vrije keuze had om voor goed of slecht te kiezen. Augustinus bestreed de opvattingen van Pelagius en benadrukt dat mensen van nature altijd neigen tot het slechte te doen. Vervolgens beschuldigde Pelagius Augustinus dat hij te veel macht wordt toebedeelde aan satan. Op het Concilie van Carthago in het jaar 418 na Christus wordt de leer van Pelagius veroordeeld en wordt de leer van de erfzonde bevestigd. Het opvallende is dat dit een pure westerse discussie is, namelijk in de oosterse kerken speelt Augustinus nauwelijks een rol in de theologie.

West-Europa inclusief Groot-Brittannië werd in de vijfde eeuw overspoeld door niet-christelijke Germaanse volkeren, maar ondanks dat wist het Oost-Romeinse Rijk zich stand te houden. Waardoor vanaf deze periode het christendom in de komende eeuwen een redelijke groei beleefde.

2.4 De opkomst van Christologie

In het einde van de vijfde eeuw kwam er een nieuwe stroming, namelijk christologie. Deze stroming gaat over de vraag “hoe de twee naturen, de goddelijke en de menselijke natuur van Christus, zich tot elkaar verhouden”. Op het concilie van Efeze in het jaar 431 na Christus en op het concilie van Chalcedon in het jaar 451 na Christus, speelde dit een belangrijke rol. Volgens deze stroming is Christus één persoon, in wie de goddelijke en menselijke natuur, op een voor ons onbegrijpelijke wijze verenigd wordt. De opvattingen van Efeze worden niet gedragen door de volgelingen van Nestorius, zij waren van mening dat

Christus bestaat als twee personen, een menselijke en een goddelijke. Dit leidde tot de afsplitsing van de Assyrische Kerk van het Oosten.

Als gevolg hiervan ontstaat er een nieuw kerkelijke geschil bij het concilie van Chalcedon, omdat een gedeelte van de oostelijke kerk de nieuwe dogma's over de dubbele natuur van Jezus weigeren te accepteren. Zij zijn van mening dat Christus één persoon met één natuur is, namelijk een godmenselijke natuur. In dit kerkelijk geschil zijn de Nestorianen en Miafysieten elkaars tegenpolen. De kerken met een Miafysitische leer worden vanaf dat moment oriëntaals-orthodoxe kerken genoemd. Tot deze kerken behoren:

- Armeens-Apostolische Kerk
- Syrisch-Orthodoxe Kerk van Antiochië
- Koptisch-Orthodoxe Kerk
- Ethiopisch-Orthodoxe Kerk
- Eritrees-Orthodoxe Kerk
- Malankaarse Syrisch-Orthodoxe Kerk van India

Het grootste deel van het christendom volgt de uitspraken van Chalcedon, maar toch ontstaan er steeds grotere verschillen tussen Oost en West. Tijdens het concilie van Chalcedon werd namelijk ook vastgesteld dat Constantinopel voortaan tweede in rang zou worden van Rome, dus vóór Antiochië en Alexandrië. Protesten hebben hier geen effect op gehad.

Bronnen hoofdstuk 2: *Studiebijbel (online), Het Nieuwe Leven, Geschiedenis van het vroege Christendom, Het Ontstaan van de Bijbel, Rome en het Nieuwe Testament, Christologie van het Nieuwe Verbond, Geloofsbelijdenis.*

3. Christendom het begin van de middeleeuwen

Het West-Romeinse Rijk was uit elkaar gevallen en er zijn grote verschillen ontstaan tussen West en Oost. Het volgende gaan we in dit hoofdstuk behandelen:

3.1 Grote volksverhuizing
3.2 Byzantijnse invloeden
3.3 Opkomst van het Islam
3.4 Karel de Grote
3.5 De kerk verder

3.1 Grote volksverhuizing

Tijdens de Grote Volksverhuizing die het gevolg was van de val van het West-Romeinse Rijk, vestigden de veroveraars zoals de Bourgondiërs en Vandalen in deze gebieden en namen ze het christendom over van de Romeinen. Keuze voor het christendom was grotendeels een praktische keuze, omdat ze graag toegang wilden tot de geavanceerde Romeinse beschaving en zagen daar het christendom als een belangrijk middel toe.

Aan het begin van de zesde eeuw wordt Clovis, de heerser der Franken, in Reims gedoopt. Op deze wijze sluit dus het Frankische Rijk zich aan bij het christendom. Dit betekende niet dat direct het gehele volk was bekeert, zelf hogere functies werden nog steeds door heidenen bekleed.

In het jaar 529 na Christus erkent de Synode van Arausio de visie van Augustinus op de vrije wil en de genade. Volgens hun standpunten is de mens ook onbekwaam tot enig goed en kan zich tot de genade van God niet voorbereiden.

3.2 Byzantijnse invloeden

Tijdens de Gotische Oorlog van 535 tot 554 wordt het huidige Italië en Noord-Afrika heroverd door de Oost-Romeinse keizer Justinianus I. Tot het jaar 752 na Christus zullen pausen alleen maar verkozen worden met instemming van de Oost-Romeinse keizer. In het jaar 565 na Christus overlijd Justinianus I en vallen de Longobarden Italië binnen. Een klein deel van het gebied rondom Ravenna inclusief de stad Rome blijft onder Oost-Romeins gezag.

In het jaar 553 na Christus wordt de christelijke leer verder vastgelegd tijdens het Concilie van Constantinopel II. De patriarch van Rome wilde op dit concilie de Miafysieten over halen terug te keren in de kerk. Dit veroorzaakte een behoorlijk geschil op, met name bij zijn eigen achterban. Het resultaat was dat het niet gelukt was met de Miafysieten, daarnaast kreeg hij grote ruzie met zijn eigen mensen die vonden dat hij te veel had weggegeven.

De eerste patriarch die de pauselijke titel "servus servorum Dei" (dienaar van de dienaren van God) gaat dragen was Gregorius de Grote, hij was leider van de kerk van het jaar 590 tot 604. Hij begon de westelijke kerk steeds meer te centraliseren en hervormde de Romeinse ritus. Gregorius had een belangrijke rol bij de kerstening van Engeland, dat was een massale bekering van een niet christelijke bevolking. In Engeland en Ierland bloeit de de kerk in rap tempo waarbij geregeld zendelingen worden gestuurd naar het vasteland van Europa om de daar aanwezige heidenen te bekeren. Vanaf de zevende eeuw werd onder pauselijk toezicht door Engelse missionarissen bisdommen opgericht. Germaanse volkeren worden deels bekeerd op tot het christelijke geloof.

Byzantijnse Rijk ging zich steeds dominanter gedragen, dit werd duidelijk onder keizer Herakleios. In het jaar 640 na Christus liet hij het Lateraans Paleis, dat diende als residentie van de paus van Rome plunderen en eiste dat de paus zijn standpunt over Christologie zou steunen. Paus Martinus I weigerde dit om te doen, wat vervolgens leidde tot zijn verbanning. Tijdens het Concilie van Constantinopel III in het jaar 680 na Christus werd de onenigheid opgelost, maar de relatie met volgende Byzantijnse keizers bleef voortaan stroef verlopen.

Keizer Leo III voorkwam een grote ondergang van het Byzantijnse Rijk, maar had een groot tekort aan geld. Oosterse religies en hun kijk op beeldenverering beïnvloeden de keizer erg in de keuzes die hij maakte. Rond het jaar 730 na Christus begon het Iconoclasme, dat was het verzet tegen verering van beelden. Later in onze Nederlandse geschiedenis is deze beweging ook opgekomen, dit wordt ook wel de “Beeldenstorm” genoemd. Toen paus Gregorius II van Rome weigerde keizer Leo III financieel te helpen, maar ook niet zijn gedachtegoed erkende, werden er plannen opgesteld om Leo III te vermoorden. Dit plan mislukte en Gregorius kwam in handen van de Longobarden. Leo III nam de pauselijke bezittingen in Sicilië, Zuid-Italië en Illyrië (de streek Illyrië omvat het gewezen Joegoslavië en het huidige Albanië) in beslag en bracht de kerk onder jurisdictie van de patriarch van Constantinopel.

3.3 Opkomst van het Islam

Een belangrijk moment is de opkomst van de Islam in het Arabisch gebied. In het jaar 570 tot 632 na Christus ontvangt de profeet Mohammed een openbaring en schrijft deze op, dit vormt de hedendaagse Koran. In het begin van de zevende eeuw begonnen de islamitische veroveringen en aan begin van de achtste eeuw hadden de moslims van dit gebied: de Levant, Egypte, Maghreb en Iberië veroverd. Grote gebieden werden moslim, welke voorheen een christelijke bevolking hadden. Dit gebeurde grotendeels geleidelijk, soms vrijwillig maar ook onder dwang gingen deze gebieden over tot de islam.

De moslims trekken op tot in de zuidelijke helft van Frankrijk. Door de Frankische vorst Karel Martel werd in het jaar 732 na Christus de opmars van Moslims definitief gestopt bij de Slag van Poitiers. Ondanks de opmars gestopt werd, bleven de moslims het Iberische schiereiland grotendeels in handen houden. De overwinningszege van Karel Martel maakte het begin mogelijk tot de Karolingische dynastie.

3.4 Karel de Grote

In het jaar 751 na Christus viel het laatse overgebleven deel Ravenna en kwam het ook in de handen van de Longobarden. In het jaar 752 na Christus werd Paus Stefanus II verkozen tot paus, dit was de eerste keer sinds twee eeuwen zonder dat er om instemming van de Byzantijnse keizer werd verzocht. In plaats van de Byzantijnse keizer ging Stefanus II voor een bondgenootschap naar de Frankische koning Pepijn de Korte, de zoon van Karel Martel. Deze koning veroverde een gebied rondom Rome op de Longobarden en schonk dit aan de paus, dit zou later uitgroeien tot de Kerkelijke Staat. Dankzij de Pepijnse Schenking kon Paus Stefanus II in het jaar 756 na Christus de Kerkelijke Staat oprichten. Dit kunnen we ook wel het begin van het Vaticaan noemen. Rond deze tijd werd er ook een vervalste document opgesteld, namelijk “de Donatio Constantini”. De Romeinse keizer Constantijn de Grote droeg hiermee na zijn dood zijn macht over aan de Paus. Op deze manier konden de pausen hun positie als vorst voortaan legitimeren. Ruim ruim tien eeuwen lang bleef Rome onafgebroken in handen van de Pauselijke Staat.

Het einde van de achtste eeuw werd gedomineerd door Karel de Grote, hij regeerde van 768 tot 814 en was de zoon van Pepijn de Korte. In godsdienstig opzicht speelde hij ook een grote rol. Nadat de paus hem tot hulp had geroepen, veroverde hij in het jaar 774 na Christus

het gehele Longobardische Rijk en richtte het koninkrijk Italië op. Karel de Grote voerde ook strijd tegen de islamitische Moren, hij wist voordelen te halen uit de onderlinge verdeeldheid bij de Moren en hij gebruikte een Spaanse Mark ten zuiden van de Pyreneeën als bufferzone. Verder bekeerde hij in het oosten de Saksen met harde hand tijdens de dertig jaar durende Saksenoorlogen.

In het jaar 787 na Christus namen de westerse en oosterse kerk samen hetzelfde standpunt in over het iconoclasme, dit vond plaats tijdens het tweede concilie van Nicea. De situatie in Byzantium en de situatie in Rome veroorzaakte dat op kerstdag in het jaar 800 na Christus Paus Leo III, Karel benoemd tot keizer van het Romeinse Rijk. Hiermee creëerde hij feitelijk een tegenstander voor de Oost-Romeinse keizer in Constantinopel. Vervolgens werd het Duitse Rijk later ook benoemd tot het Heilige Roomse Rijk. Karel de Grote steunde de paus in de strijd tegen de Romeinse adel en de islamitische Saracenen.

Het hof van Karel leverde belangrijke bijdrage in de ontwikkeling van de theologie, het onderwijs en de kunsten. De kloosterscholen waren het centrum van de beschaving en cultuur. De monniken en de kloosters hadden een belangrijke rol bij het in stand houden van het christelijke geloof en de verspreiding hiervan. Latijn in geschrift was de voertaal aan het hof en in de Kerk. Vanaf deze tijd werden de eerste stenen kerken gebouwd, waardoor er een eigen Karolingische bouwkunst ontstaat.

3.5 De kerk verder

Tussen Oost en West lopen de spanningen in de 9e eeuw verder op. Van het jaar 813 tot 843 komt opnieuw de beeldenstrijd in de oosterse kerk. Deze kerk verwerpt het gebruikelijke vasten op zaterdag en het verplichte priestercelibaat wat de westerse kerk nastreeft.

Omstreek het jaar 850 na Christus worden de zogenoemde pseudo-isidorische decretalen een punt van discussie. Deze decretalen bepalen dat de macht van de priester boven de macht van de vorst gaat. De macht van de priester resulteert uiteindelijk in de macht van de paus. De paus wordt dan qua macht boven de vorst gesteld. De decretalen stonden op naam van bisschop Isidorus van Sevilla die circa rond het jaar 600 na Christus werden opgesteld. Vooral paus Nicolaas I, die benoemd was vanaf het jaar 858 tot 867, heeft grootschalig gebruikgemaakt van deze decretalen. Deze heeft hij gebruikt onder andere tegen Hincmar van Reims, Lotharius II en Photius I van Constantinopel om zijn gelijk te halen qua zijn machtspositie.

Rond het jaar 850 na Christus ontstaat er strijd over de leer rond de eucharistie. Monnik Radbertus Paschasius is van mening dat brood en wijn wezenlijk veranderen in het lichaam van Christus. Deze manier van denken wordt later in de Rooms-katholieke Kerk aanvaard als de transsubstantiatieleer. Deze leer bepaald dat brood en wijn wezenlijk veranderen in het lichaam van Christus tijdens de eucharistieviering. De monnik Ratramnus van Corbie is van andere mening en is de tegenstander van Radbertus. Ratramnus vindt dat bij de eucharistie Christus Zijn lichaam op geestelijke wijze wordt ontvangen.

In het oosten van het Oost-Romeinse rijk en in Armenië groeit de dualistische beweging van de Paulicianen, met name in de 8e en 9e eeuw. Van het jaar 844 tot 871 ontstaat er zelfs een zelfstandige staat in het oosten van het tegenwoordige Turkije. Rond het jaar 871 na Christus komt hier een einde aan en vinden veel Paulicianen onderdak in het islamitische Syrië. In het jaar 970 na Christus worden een groot aantal Paulicianen door de Oost-Romeinse keizer verplaatst naar Bulgarije om zo een buffer te vormen tegen de aanvallen van de Bulgaren. In ruil daarvoor kregen zij godsdienstvrijheid. Vanaf dat punt verspreiden de Paulicianen zich als Bogomielen verder over Europa.

Vanaf het jaar 862 na Christus proberen de broers Cyrillus en Methodius die afkomstig zijn uit de oosterse kerken en hun liturgie in de Slavische volkstaal verspreiden in het Groot-Moravische Rijk (huidige Tsjechië, Slowakije en Hongarije) In dit gebied waren al eerder westerse zendelingen geweest die de Latijnse liturgie hadden verspreid. Dit leidde uiteraard tot conflicten, waarbij de Latijnse liturgie het uiteindelijk volledig domineert en de Slavische liturgie verdwijnt in dit gebied. Door de oosterse kerk werden de Serviërs en Bulgaren tot het christendom gebracht en na het overlijden van Cyrillus in 869 en Methodius in 885 werd de Slavische liturgie door hun leerlingen succesvol onder deze volken verspreid. In het jaar 988 na Christus bekeert ook het Rijk van Kiev, het tegenwoordige Rusland zich tot het oostelijke christendom. Zij maken tevens gebruik van de Slavische liturgie. De westerse kerk breidt zich in deze periode ook verder uit naar de noordelijke delen van West-Europa. De kerstening van Denemarken en Zweden mislukt volledig, want in plaats van bekering plunderen de Vikingen West-Europa.

Paus Johannes VIII die de kerk leidde van 872 tot 882 was de laatste belangrijke paus tot voor de 19e eeuw. Na hem volgden er in tachtig jaar tijd maar liefst 24 pausen elkaar op. Na het overlijden van Karel de Dikke in het jaar 888 na Christus, viel de Kerkelijke Staat en de rest van het Karolingische Rijk in handen van plaatselijke heersers. De graven van Tusculum leidde zestig jaar lang de kerk, beginnende met Paus Sergius III tot en met Paus Johannes XII. Paus Johannes XII werd op 17-jarige leeftijd paus en leidde een zeer zedeloos leven. Tijdens zijn periode kwamen simonie (het uit eigen winstvoordeel verhandelen van geestelijke goederen of ambten) en het schenden van het celibaat door priesters in grote overvloed voor. Terwijl simonie en het schenden van het celibaat officieel verboden was. Aan deze duistere eeuw kwam een einde toen Otto de Grote in het jaar 960 na Christus koning van Italië, Berengarius II afzette. Otto werd op 2 februari 962 tot keizer gekroond. Hij tekende paar dagen later met Paus Johannes XII het Diploma Ottonianum, dat is de toezegging en bescherming van de Kerkelijke Staat. Dit alles had ook een keerzijde, want vanaf dat moment moest de paus wel beëdigd worden door de keizer.

In de 10e eeuw komt er vanuit de kloosters hervorming en opleving. In Cluny ten noorden van Lyon sticht abt Berno van Cluny in het jaar 910 na Christus de orde van de Cluniacenzers. Zijn doel is de hervorming van het vervallen kloosterleven. De tweede abt van Cluny, Odo verscherpt de orderegels in het jaar 927 na Christus. Het klooster wordt zeer bekend en het aantal breidt zich verder uit. Uiteindelijk telde ze meer dan 2000 kloosters. De grote paus Gregorius VII van het jaar 1073 tot 1085 komt voort uit deze orde van Cluny.

Bronnen hoofdstuk 3: *Studiebijbel (online), Het Nieuwe Leven, Christenheid Christendom middeleeuwen, De volksverhuizingen, Een kleine geschiedenis van het Byzantijnse rijk, Mohammed en het Ontstaan van de Islam, Kronieken van het Frankische Rijk, Heilige vaders: het verhaal van de pausen, Geschiedenis van Vaticaanstad.*

4. Christendom het vervolg van de middeleeuwen

Het begin van het Vaticaan en de eerste scheuringen binnen het christendom zijn zichtbaar. Met name grote verschillen en onenigheden tussen Oost en West hebben het vorige hoofdstuk gedomineerd. Het volgende gaan we in dit hoofdstuk behandelen:

4.1 Oosterse schisma
4.2 Reconquista en kruistochten
4.3 Protestbewegingen en ketterij
4.4 Pausschandalen en corruptie
4.5 Oorlog met Islam

4.1 Oosterse schisma

In het jaar 1014 wordt door paus Benedictus VIII het filioque, dat betekent “en de Zoon” officieel toegevoegd aan de geloofsbelijdenis van Nicea. De oosterse kerk is het er niet mee eens en is van mening dat het Westen de formulering wijzigde zonder toestemming van een oecumenisch concilie.

In het jaar 1054 ontstaat het grote schisma, dat is een religieus geschil tussen de oosterse en de westerse kerk. De aanleiding hiervan was het geschil aan de enerzijds over de pauselijke autoriteit en anderzijds de leer over het filioque. Verder was er onenigheid over minder belangrijke discussiepunten zoals de de liturgie en strijdende claims over de rechtsmacht binnen de christelijke gemeenschap. Deze conflicterende situatie leidde tot wederzijdse verbanningen door paus Leo IX en de patriarch van Constantinopel Michaëlis Caerularius. Deze gebeurtenis kreeg een sterke symbolische betekenis in de opsplitsing van de Rooms-katholieke Kerk en de oosters-orthodoxe kerken.

4.2 Reconquista en kruistochten

In het jaar 1063 begint de Reconquista op het Iberische schiereiland, dat was de terugwinnen van het land dat in de 8e eeuw door de Islamieten was bezet. Deze oorlog zou met tussenpauzes doorgaan tot in het jaar 1492.

In het jaar 1071 werden de Seltsjoeken onder aanvoerding van Alp Arslan het Byzantijnse leger bij Manzikert verslagen. In het jaar 1074 organiseerde paus Gregorius VII een oorlog tegen de heidenen, waarbij een tweede doel werd nagestreefd om de hereniging van de westerse en de oosterse Kerk mogelijk te maken. Door de Investituurstrijd werd dit uitgesteld, namelijk de keizer Hendrik III streed vanaf het jaar 1039 tot 1056 als een krachtige hervormer uit het Frankische huis tegen het pausdom en de kerk waardoor circa tien jaar het onder zijn gezag stond. In het jaar 1078 veroverden de Seltsjoeken alsnog Jeruzalem.

Tijdens een vergadering van 200 bisschoppen, 4000 kerkbeambten en 30.000 leken of te wel de Synode van Piacenza poogde Paus Urbanus II in het jaar 1095 de patstelling van de strijd tussen kerk en staat op te lossen. Op die vergadering waren er consuls van keizer Alexius I van Byzantium aanwezig en die vroegen militaire toezeggingen om de Turken uit Anatolië te verdrijven. Vervolgens tijdens de Synode van Clermont deed Urbanus tegenover een grote massa mensen een oproep voor de Eerste Kruistocht. Iedereen die aanwezig waren reageerden met grote enthousiasme. Tijdens de Eerste Kruistocht veroverden de kruisvaarders in het jaar 1099 Jeruzalem onder aanvoering van Godfried van Bouillon.

Bernard van Clairvaux leefde van 1093 tot 1153 en was één van de meest invloedrijke personen in de eerste helft van de 12e eeuw. Hij werkte onder andere aan de hervorming van het kloosterleven verder was hij een groot prediker en de belangrijkste voorstander van de Tweede Kruistocht.

In de periode van 1147 tot 1272 ijn er acht andere kruistochten gevolgd, waardoor de totale teller staat op negen kruistochten. Geen enkele andere kruistocht na de eerste heeft Jeruzalem ooit nog bereikt. In het jaar 1187 werd Jeruzalem veroverd door Saladin waarbij de stad dus nooit meer in handen van de kruisvaarders is gekomen. We kunnen achteraf concluderen dat de kruistochten niet alleen de westerse en de oosterse kerk verder uit elkaar heeft laten groeien, maar ook dat de westerse kerk grote vijanden heeft gemaakt bij zowel Joden als de Moslims.

In het jaar 1204 vallen de kruisvaarders van de Vierde Kruistocht de stad Constantinopel aan en veroveren deze, vervolgens plunderen ze de volledige stad. Hiermee werd de afscheiding tussen de westerse kerk en de oosterse kerk definitief gemaakt.

4.3 Protestbewegingen en ketterij

Ondanks dat de kruistochten voor afleiding zorgde, verdween de strijd om de Heilige Stoel niet. De geleerde ascetische Arnold van Brescia greep in het jaar 1145 de macht in Rome, een asceet is iemand die streeft naar een reine levenswandel door eigen hartsverlangens in toon te houden door meditatie van de eigen geest. Verder verschenen er op andere plaatsen opstandige groeperingen waaronder de Waldenzen en de Katharen. Paus Lucius III benoemde in het jaar 1184 de bul Ad Abolendam, om in de ogen van de Katholieke Kerk tegen deze ketterij te strijden. Deze bul kan beschouwd worden als het begin van de Inquisitie, dat staat voor de Katholieke rechtbank die belast was met het opsporen van ketters en deze te berechten met nagenoeg altijd doodstraf als gevolg.

In de tweede helft van de twaalfde eeuw start Petrus Waldo in Lyon de armoedebeweging van de Waldenzen. Waldo heeft de Bijbel vertaald zodat de gewone burger hem ook kon lezen, verder was hij van mening dat de autoriteit van de Bijbel leidend is en staat prediking door leken toe. De Waldenzen werden door de Katholieke Kerk gezien als ketters en overleefde de vervolgingen door de Inquisitie. In de 16e eeuw sloten de Waldenzen zich aan bij het Protestantisme en dat was de volksbeweging van de Katharen en Albigenzen. Ze verworven grote aanhang in het zuiden van Frankrijk en het noorden van Italië, onder andere door hun voorbeeldige levenswijze. Later in de periode van de Reformatie groeit het Protestantisme verder uit door de hervormers Maarten Luther en Johannes Calvijn, dit vond plaats in de 16^{e} eeuw en wordt in het volgende hoofdstuk besproken.

Paus Innocentius III wilde een grote wildgroei aan armoedebewegingen en nieuwe orden voorkomen, daarom aanvaarde hij de bedelorden van de Franciscanen in het jaar 1209 en de Dominicanen in het jaar 1214. In het Vierde Lateraans Concilie werd bepaald dat de regel van Augustinus ten alle tijde moest worden nageleefd.

Franciscus van Assisi die een grote kloosterorde stichtte, had een armoede ideaal wat hij nastreef, maar dit werd echter al tijdens zijn leven compleet losgelaten. In het jaar 1232 gaf paus Gregorius IX opdracht aan de Dominicanen de taak van de Inquisitie op zich te nemen, hiermee werd de Inquisitie een formaliteit. In het jaar 1237 werden de Franciscanen ook met deze taak benoemd. Deze Inquisitie speelde een grote rol bij de vervolging van de Katharen waarbij de kruistochten tegen hun beginnen in het jaar 1209 en deze gaan door tot de Katharen helemaal compleet zijn uitgeroeid in het jaar 1329.

4.4 Pausschandalen en corruptie

In het jaar 1309 verhuisde Paus Clemens V naar Avignon, hij was de vroegere aartsbisschop van Bordeaux. De pausen in Avignon stonden onder toezicht van de Franse Koning in het jaar 1309 tot 1376, dit wordt de Babylonische ballingschap der pausen genoemd. In het jaar 1376 verhuisde Paus Gregorius XI weer terug naar Rome. Na het overlijden van Gregorius werd Urbanus VI onder druk van de bevolking tot paus gekozen. Dertien Franse kardinalen komen in opstand tegen deze beslissing en kiezen een tegenpaus Clemens VII die toen weer naar Avignon terugkeerde. De periode van 1378 tot 1417 wordt het Westers Schisma genoemd, namelijk veertig jaar lang waren er twee pausen. Aan dit schisma werd een einde gemaakt tijdens het concilie van Konstanz, doordat de pausen van dat moment werden afgezet en er een nieuwe paus Martinus V werd verkozen.

De verhuizing van de paus terug naar Rome leidde ertoe dat de kerkelijke macht in handen kwam van voornamelijk machtige Italiaanse families en er werd veel strijd gemaakt om de hoogste kerkelijke ambten te kunnen bemachtigen. Corruptie, decadentie, nepotisme en simonie binnen de kerk zorgden in delen van Europa voor een groeiende ontevredenheid. Bekende critici waren:

- John Wyclif uit Engeland in het jaar 1320 tot 1384: Hij was van mening dat mensen zonder tussenkomst van priesters hun geloof moeten kunnen belijden waarbij de Bijbel als gids en richtlijn diende. De aardse kerk mocht volgens hem geen bezittingen hebben, daarom moesten ze naar zijns inziens de goederen die zij bezaten teruggeven aan de oorspronkelijke eigenaren.
- Jan Hus uit Bohemen in het jaar 1369 tot 1415: Hij werd sterk geïnspireerd door Wyclif. Hij verwierp de aflaten die stonden voor het afkopen van zonden in de Katholieke Kerk en was van mening dat Christus het hoofd is van de kerk en niet de paus. In het jaar 1415 werd hij veroordeeld als ketter en kreeg de doodstraf op de brandstapel tijdens het concilie van Konstanz.
- Savonarola de Florentijnse boeteprediker in het jaar 1452 tot 1498): Hij stond bekend om zijn boekverbrandingen en vernietiging van kunstwerken, en richtte vooral zijn kritiek op de corruptie van de Medici-familie. Ondanks hij in de leer niet afweek van de Katholieke Kerk werd hij ook tot dood veroordeeld op de brandstapel.
- Erasmus in het jaar 1467 tot 1536: Hij is de vertegenwoordiger van de humanistische beweging en staat aan de basis van de tolerantiegedachte. In zijn satirische werk “Lof der Zotheid” in het jaar 1511 was hij zeer kritisch over de praktijk van de kerk. Tijdens de Reformatie bleef Erasmus echter wel trouw aan de Katholieke Kerk.

4.5 Oorlog met Islam

In het jaar 1453 komt er definitief einde aan het Oost-Romeinse Rijk doordat Constantinopel door de Turken veroverd werd. In het jaar 1459 wordt Servië door de Turken veroverd, in het jaar 1463 volgt ook Bosnië en tenslotte in het jaar 1526 ook nog Kroatië en Hongarije. Het christendom blijft wel toegestaan, maar deze Europese gebieden komen onder Turks gezag.

In het jaar 1492 eindigt in Spanje de Reconquista doordat Castilië Granada veroverd. Even daarna werd het belijden van Islam en Jodendom verboden, waardoor veel Spaanse Moslims en Joden noodgedwongen emigreren naar Marokko of verder.

Bronnen hoofdstuk 4: *Studiebijbel (online), Het Nieuwe Leven, Christenheid Christendom middeleeuwen, Heilige vaders: het verhaal van de pausen, Geschiedenis van Vaticaanstad, Reconquista, De Kruistochten, Ketters.*

5. Reformatie en invloeden

Steeds meer scheuringen zijn zichtbaar en het begin van Protestantisme is opgekomen. Het volgende gaan we in dit hoofdstuk behandelen:

5.1 Maarten Luther
5.2 Johannes Calvijn
5.3 Protestantisme
5.4 Contrareformatie
5.5 Invloeden in Nederland

5.1 Maarten Luther

Maarten Luther leefde van 1483 tot 1546 en in het jaar 1517 publiceerde hij zijn “95 stellingen”. Met dit document wilde hij de wantoestanden in de Katholieke Kerk aanklagen. In de Protestantse historische documenten wordt beweerd, dat Luther zijn stellingen aan de kerkdeur van Wittenberg spijkerde waarmee dit tot een goede publieke daad werd omgezet. Oorspronkelijk waren deze stellingen bedoeld voor interne discussie binnen de kerken. In het jaar 1519 vond in Leipzig de discussie plaats tussen Maarten Luther en Johannes Eck, hierin trok Luther niet alleen het gezag van de paus in twijfel maar ook het volledige gezag wat tot stand was gekomen via de concilies. In het jaar 1520 werd Luther op de Rijksdag van Worms verhoord en verzocht zijn standpunt te herzien. Volgens de regels van het Edict van Worms werd Luther in 1521 verbannen uit de kerk en vogelvrij verklaard. Iedereen werd aanbevolen zijn boeken te verbranden. Tevens in het jaar 1521 publiceerde theoloog Philipp Melanchthon, een medestander van Luther, een boek waarin hij de Lutherse leer compleet samenvatte in de Loci communes. Drie jaar later richtte Luther een eigen kerk op, maar hij werd door vele vorsten in Duitsland vervolgd. Hoogheid Frederik III van Saksen verleende Luther gastvrijheid in zijn kasteel van Wartburg. Op dat moment vervaardigde Luther de eerste Duitse vertaling van het Nieuwe Testamant, deze wordt ook wel de 'Lutherbijbel' genoemd. Deze Bijbel was gebaseerd op de verbeterde Latijnse vertaling van Erasmus. Na de discussie in Leipzig van het jaar 1519 vonden er in Duitsland in de eerste helft van de 16e eeuw nog diverse vervolggesprekken plaats tussen Rooms-katholieken en Lutheranen, maar er werd nergens overeenstemming in bereikt.

5.2 Johannes Calvijn

Johannes Calvijn leefde van 1509 tot 1564 en bekeerde zich in het jaar 1532 tot de Protestantse Reformatie, waarvan hij tenslotte zelf een zeer belangrijke vormgever werd. Hij publiceerde in het jaar 1536 de eerste editie van het catechetische en dogmatische hoofdwerk, de "Institutie". In dit werk vatte hij de christelijke leer samen, bij iedere herdruk tot aan het einde van zijn leven vulde hij deze aan met nieuwe inzichten. De laatste herdruk bij zijn leven verscheen in het jaar 1559. Zijn werk bestond toen uit totaal vier boekdelen met in totaal 80 hoofdstukken. Het gereformeerd protestantisme wat vaak het calvinisme wordt genoemd, kreeg grote invloed in Frankrijk, Schotland, delen van Zwitserland en vanaf de jaren vijftig Nederland. In Nederland was de wederdoper Menno Simons de belangrijkste protestantse denker die de leer van Calvijn uitdroeg. In de Nederland kwam het calvinisme vanuit het zuiden ons land binnen en verspreidde over het gehele land. De meeste mensen bleven actief lid van de Rooms-katholieke Kerk, maar bezochten daarnaast Bijbelstudies. Openlijk uitkomen voor Protestantse leer was in die tijd levensgevaarlijk met als gevolg doodstraf als ketter op de brandstapel.

5.3 Protestantisme

In het jaar 1534 ontstond er een ruzie tussen koning Hendrik VIII van Engeland en Rome, het gevolg was dat de koning zich uitriep tot het hoofd van de Kerk van Engeland. Om politieke redenen werd de band met Rome verbroken, maar Hendrik VIII was niet theologisch geïnteresseerd in de reformatie. Aartsbisschop van Canterbury Thomas Cranmer, en vertrouweling van de koning en staatshoofd Thomas Cromwell speelden een belangrijke rol in de leiding van de Engelse kerk. Tenslotte leidde de Engelse Reformatie tot een nieuwe stroming, namelijk een samensmelting van de Evangelische en Katholieke leer, dit wordt de Anglicaanse Kerk genoemd. Ze noemen zichzelf nog steeds Katholiek en Hervormd, maar de liturgie van de Anglicaanse Kerk is sinds het jaar 1559 vastgelegd in het "Book of Common Prayer".

In het jaar 1535 nam een groep wederdopers wat een radicale stroming vormde, met veel geweld de macht over in Münster. Dit vond plaats onder leiding van de Nederlander Jan van Leiden. Hieruit is de beweging van de doopsgezinden ontstaan, maar vaak buiten Nederland worden ze vaak anabaptisme genoemd.

Deze twee bovenstaande stromingen vormen in de eerste helft van 16^{e} eeuw samen met Luther en Calvijn het Protestantisme. We hebben dan dus te maken met vier stroningen binnen het Protestantisme:

- Lutheranisme (hervormd)
- Calvinisme (gereformeerd)
- Anabaptisme (doopsgezinden)
- Anglicanisme (Engelse kerk)

Na telkens kleine discussies en gevechten werd in Duitsland in het jaar 1555 met de godsdienstvrede van Augsburg uitgesproken, dit wordt het “cuius regio, eius religio” genoemd. Vanaf dat moment mocht de vorst van elke staat in Duitsland zelf bepalen welke religie de inwoners van deze staat moesten uitdragen, het gevolg was wel dat de keizer van Duitsland zich voortaan niet meer in enige discussie kon mengen want hij had hier geen gezag meer over.

5.4 Contrareformatie

In de Rooms-katholieke Kerk ontstond er een tegengeluid op de reformatie en het groeiende Protestantisme, namelijk de contrareformatie. In het jaar 1534 werd de orde van de Jezuïeten opgericht, zij speelden een zeer belangrijke rol binnen deze contrareformatie.

Tussen 1545 en 1563 werd het concilie van Trente georganiseerd. Dit concilie was ervoor om de problemen binnen de Rooms-katholieke Kerk aan te pakken. Dit moment werd gebruikt om duidelijkheid te scheppen inzake de door de Protestanten aangevochten geloofspunten binnen de Katholieke Kerk. De besluiten uit dit concilie bepalen de positie van de Katholieke kerk ten opzichte van de Protestanten, dit vormt het hart van contrareformatie.

De Katholieke Kerk heeft er alles aan gedaan om een grote invloed te behouden in de landen die katholiek zijn gebleven na de reformatie. Verschillende bondgenootschappen werden er gesloten tussen kerk en staat, deze was het sterkst in Spanje en de Spaanse Nederlanden. De wereldlijke macht en inquisitie werkten nauw samenwerkten om ketters te bestrijden. Koning Filips II van Spanje zag zichzelf als de leider van de contrareformatie, voor hem bestond er geen verschil tussen de belangen van de katholieke kerk en die van Spanje. Zijn religieuze en onverzoenlijke manier van handelen leidde tot een Beeldenstorm in Nederland welke gevolgd werd door de Tachtigjarige Oorlog tussen Spanje en Nederland.

5.5 Invloeden in Nederland

In Nederland, met name in Vlaanderen brak het lutheranisme en later het calvinisme door. In het jaar 1561 stelde de predikant Guido de Brès de Nederlandse Geloofsbelijdenis op. In het jaar 1564 streef Willem van Oranje in de Staten-Generaal voor gematigder om te gaan met de kettervervolging. Koning Filips II van Spanje wilde daar totaal niets van weten en er begon een grote strijd tussen Spanje en de Nederlanden (huidige Nederland en België).

In het jaar 1566 werd door het Eedverbond der Edelen aan landvoogdes Margaretha van Parma een smeekschrift aan tot schorsing van de inquisitie aangeboden. Even daarna begon de Beeldenstorm in het huidige Frans-Vlaanderen, waarna deze zich verspreidde naar het noorden. Tijdens deze Beeldenstorm kwam de reactie op het smeekschrift waarmee de nieuwe leer werd toegestaan in alle gebieden waar voor die tijd al bijeenkomsten van de nieuwe leer gehouden zijn. In het jaar 1572 verspreidde zich over het Noordelijke deel van Nederland het calvinisme snel. In het jaar 1576 was het calvinisme over vrijwel het hele westen van het huidige Nederland verspreid, en ze ondervonden daarbij ook weinig weerstand vanuit de bevolking. Door het uitbreken van een Nederlandse Opstand rond het jaar 1568 was koning Filip II vooral in het huidige Nederland niet meer in staat de bevolking te onderdrukken met zijn idealen over de Katholieke Kerk. De katholieken werden in het huidige Nederland niet bloedig vervolgd, maar ze moesten wel onderduiken en het calvinisme werd de officiële godsdienst van het huidige Nederland. In het zuiden, het huidige België bleef het katholicisme de officiële godsdienst en vele protestanten vertrokken naar het noorden, het huidige Nederland.

In het jaar 1578 werd de calvinistische staat Gent opgericht, waarna al snel deze staat een groot deel van Vlaanderen omvatte. In deze staat was géén godsdienstvrijheid en in het jaar 1584 werd deze staat weer ongedaan gemaakt waardoor de Katholieke godsdienst weer als de staatsgodsdienst hersteld werd. 15000 mensen vluchtte de stad uit richting het noorden en even later waren de ketters uitgeroeid in het zuiden, het huidige België.

In het jaar 1618 tot 1619 werd de Protestantse synode van Dordrecht gehouden, dat was een kerkelijke vergadering. Het belangrijkste onderwerp was een uitspraak in de ruzie tussen de remonstranten en contraremonstranten, dat zijn afsplitsingen van het calvinisme. De beweringen tegen de remonstranten worden benoemd in vijf punten, deze zijn bekend onder de naam Dordtse Leerregels. Deze maken officieel onderdeel uit van de drie belijdenisgeschriften van de Nederlandse Hervormde en Gereformeerde kerken. Op deze vergadering werd tevens besloten om de Bijbel in het Nederlands te vertalen. Dit vormde de Statenvertaling uit het jaar 1637 en was deze tot het jaar 1954 de algemene Bijbel in de Nederlandse Protestantse kerken.

Bronnen hoofdstuk 5: *Studiebijbel (online), Het Nieuwe Leven, Ketters, De Reformatie Breuk in de Europese Geschiedenis en Cultuur, Reformatie: Christendom en de Wereld.*

6. Kerk tot nu en haar stromingen

Steeds meer scheuringen zijn zichtbaar, nu naast de Oosterse kerk en de Katholieke Kerk is ook het Protestantisme opgekomen. We hebben drie belangrijke hoofdstromingen als we nu de balans opmaken, daarnaast zijn er een aantal overige kerken die bij geen één van deze drie kunnen worden ingedeeld. Deze laatste groep zijn nieuwe kerken, die spontaan zijn ontstaan. Het volgende gaan we in dit hoofdstuk behandelen:

6.1 Orthodox
6.2 Rooms Katholiek
6.3 Protestant
6.4 Overige stromingen

Bron: *https://sites.google.com/site/levensbeschouwingophetoc/christendom/3-geschiedenis/3-schisma-s-en-stromingen*

6.1 Orthodox

Oorspronkelijk was dit de kerk die het Griekssprekende Oost-Romeinse rijk domineerde. De oorspong van deze kerken kunnen we vinden in Armenië, Syrië en Noord-Afrika en vervolgens in Zuidoost- en Oost-Europa en Rusland groeit deze kerk verder. Deze kerken hebben wereldwijd lokale afdelingen waaruit deze kerken worden bestuurd, dit was het gevolg van de eeuwen lange emigratie naar andere gebieden en deze schisma's die ontstonden.

Deze kerk is simpelweg in twee groepen te verdelen:

- Oosters-orthodoxe kerken deze zijn ontstaan na het schisma in het jaar 1054.
- Oriëntaals-orthodoxe kerken: deze zijn ontstaan na de schisma's in de vijfde eeuw.

Alle Orthodoxe Kerken hebben een vergelijkbare hiërarchie zoals bij de Rooms-katholieke Kerk. Het enige grote verschil is dat de Orthodoxe kerk geen paus heeft en dat elke lokale kerk zijn eigen bestuur heeft. De benoeming van bisschoppen en andere belangrijke besluiten vind dat niet plaats door de paus, maar door de bisschoppensynode van de betreffende lokale kerkgemeenschap.

Zie ook hoofdstuk 2 t/m 4 voor meer uitleg over deze stroming en hoe deze is ontstaan.

6.2 Rooms Katholiek

Oorspronkelijk was dit de kerk van West-Europa, namelijk tot vóór het schisma in het jaar 1054 werd dit de westerse Kerk genoemd. Deze kerk domineerde in het West-Romeinse Rijk waar ze Latijns spraken. Vanuit Rome is deze kerk compleet over de gehele wereld verspreid geraakt, het centrum van het bestuurlijk gezag is nog steeds Rome en de paus staat hier aan het hoofd. Zie onderstaande indeling van de hiërarchie binnen de Rooms-katholieke Kerk.

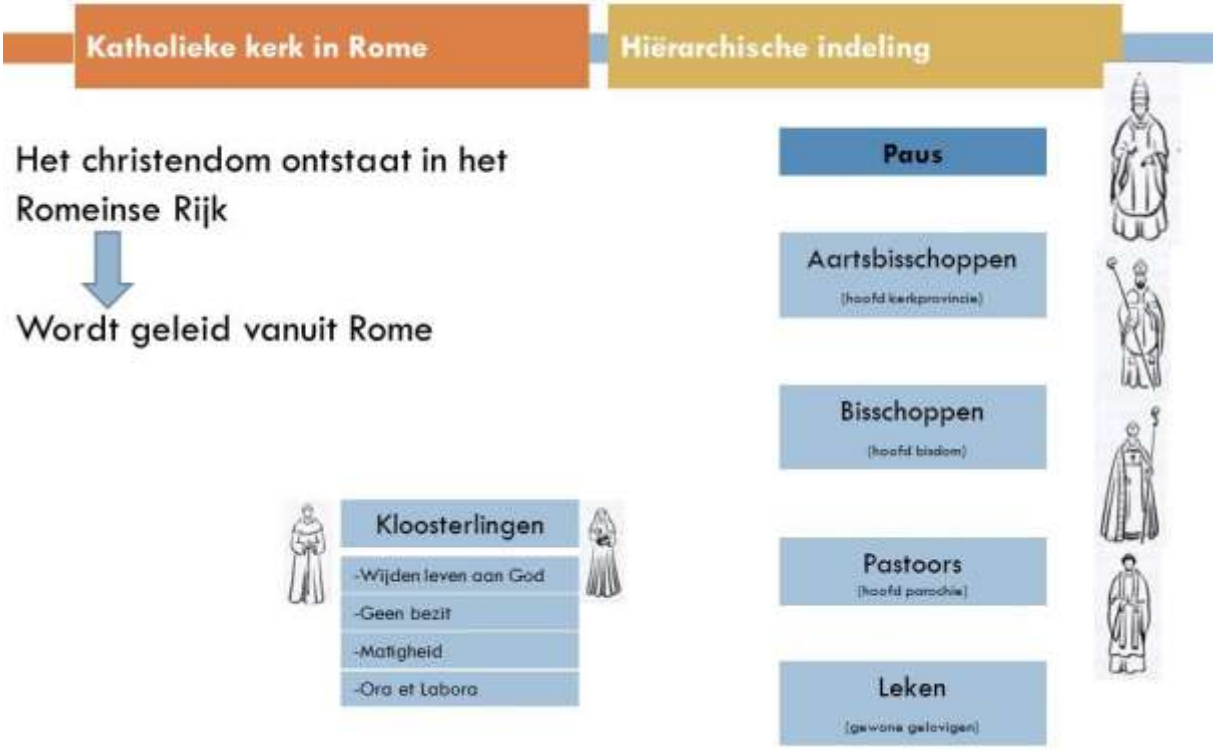

Bron: https://slideplayer.nl/slide/8945370/26/images/4/De+Roomse+en+de+Byzantijnse+kerk.jpg

Zie ook hoofdstuk 2 t/m 5 voor meer uitleg over deze stroming en hoe deze is ontstaan.

6.3 Protestant

De Protestantse kerken zijn ontstaan in de zestiende eeuw als gevolg van Reformatie waarbij bepaalde groepen christenen zich afscheidde van de Rooms-katholieke Kerk. Luther

en Calvijn waren de grondleggers van het Protestantisme in ons land. Deze stroming is in vier hoofdcategorieën onder te verdelen:

- Lutheranisme (hervormd)
- Calvinisme (gereformeerd)
- Anabaptisme (doopsgezinden)
- Anglicanisme (Engelse kerk)

In het jaar 2004 is de Protestantse Kerk Nederland (PKN) ontstaan, dit is een samenvoeging in Nederland van alle Gereformeerde Kerken, Nederlands Hervormde Kerk en de Evangelisch-Lutherse Kerk. Protestantse kerken zijn met name te vinden in West-Europa en Noord-Amerika. De PKN vormt de grootste groep met kerken binnen deze stroming in Nederland, daarnaast is er ook nog hele wirwar aan kleine andere kerkjes die over het algemeen lokaal worden bestuurd. Hieronder zien we een schema van het versnipperde landschap aan stromingen dat uit het Protestantisme is ontstaan. Het belangrijkste element bij het ontstaan van een nieuwe stroming was, dat er vaak een discussie ontstond over een bepaald Bijbelsonderwerp waardoor er dan een scheuring ontstond binnen zo'n kerkgemeenschap. Vergelijkbaar met schisma's die ontstonden binnen de Orthodoxe en Katholieke kerken.

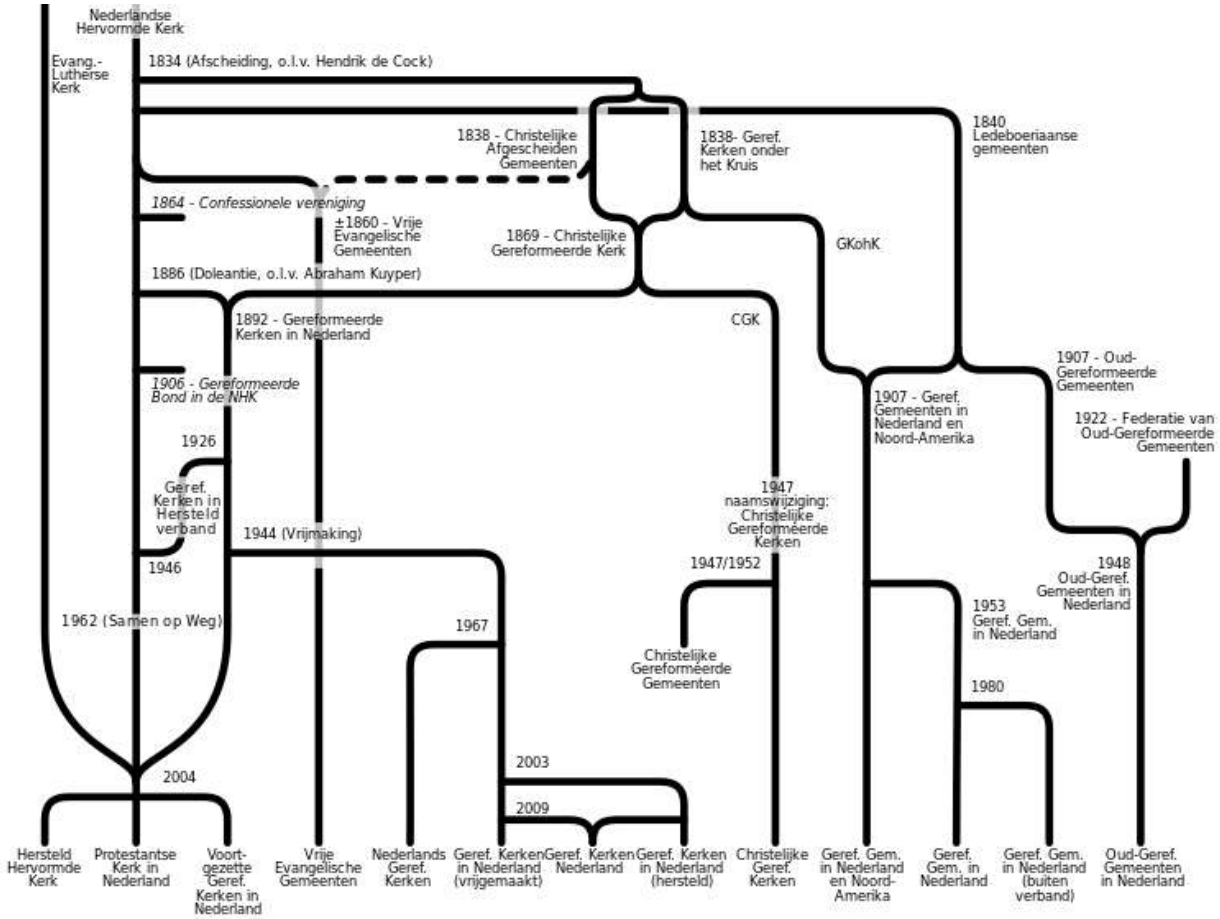

Bron: *https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/38/Gereformeerd.svg/760px-Gereformeerd.svg.png*

Zie ook hoofdstuk 5 voor meer uitleg over deze stroming en hoe deze is ontstaan.

6.4 Overige stromingen

Er zijn vele overige stromingen op te noemen, maar voor de leesbaarheid van dit scriptie beperk ik mij in deze paragraaf tot degene die naar mijns inziens het meest prominent aanwezig zijn in onze Nederlandse samenleving.

Jehova's Getuigen

Jehova's getuigen vormen een geloofsgemeenschap waarbij de eindtijd een zéér belangrijk onderwerp speelt. Verder wijken ze op veel af onderwerpen binnen het christendom als we deze vergelijken met de meeste christelijke stromingen.

Jehova's getuigen geloven dat zij de enige juiste religie aanhangen en dat ze zich midden in de eindtijd bevinden. Dat is de laatste fase voordat God zal ingrijpen, deze manier van denken maakt hun een eindtijdbeweging. Ze geloven dat alle niet-Jehova's getuigen zullen worden vernietigd in de eindtijd, daarom proberen ze iedereen te overtuigen van hun geloof. Jehova's getuigen staan erom bekend dat ze dit doen van deur tot deur.

Om toe te treden tot de Jehova gemeenschap wordt een gelovige ritueel volwassen gedoopt, kinderen zijn automatisch lid als hun ouders lid worden en ze kennen geen kinderdoop. Jehova's getuigen beperken het ontstaan van hechte relaties met familie en vrienden als zij geen lid zijn zo veel mogelijk en het uitstappen binnen deze gemeenschap is ook niet eenvoudig, daarom wordt deze stroming ook gezien als een sekte.

Mormonen - The Church of Jesus Christ of Latter-day Saints

Deze kerk wordt in het Nederlands de ”Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen” genoemd. Dit is een christelijke stroming die in het jaar 1830 werd opgericht door Joseph Smith Junior. De aanleiding van het oprichten van deze kerk was het boek dat hij schreef nadat een engel aan hem verschenen was, dit boek heet “Book of Mormon”. Door hun geloof in het boek en dit te zien als heilige schriftuur, worden ze in de volksmond meestal Mormonen genoemd. Zelf vinden ze dat onjuist en noemen ze zichzelf 'heiligen der laatste dagen'.

De kerk streeft ernaar om het vroege christendom in zijn originele vorm te herstellen tot in de tijd dat de grote scheuring ontstond van de vroege kerk. Als we deze definitie van een sekte gaan bekijken, is “De Kerk van Jezus Christus van de Heiligen der Laatste Dagen” een sekte, omdat het duidelijk afwijkt van de traditionele leer van kerken die we kennen vanuit de drie hoofdstromen. De kerk behoort wel duidelijk tot het christendom, maar wijkt er in bepaalde situaties en gebruiken vanaf. Zoals onder andere de nieuwe openbaring dat de oprichter heeft vastgelegd in het “Book of Mormon”.

The Last Reformation

The Last Reformation is een vrij jonge stroming die door de Deense evangelist Torben Sondergaard is opgericht. Hij heeft daarnaast meerdere boeken geschreven.

Hij is in het jaar 1995 tot bekering gekomen, daarnaast is hij wel opgegroeid in een christelijk gezin en als kind gedoopt. Hij had als kind geen goede ervaring met geloof waarbij zijn ouders nagenoeg niet naar de kerk gingen. Op het moment dat hij bij een vriend op bezoek was en samen naar een kerkdienst op tv keken, is hij tot geloof gekomen. Namelijk in deze

kerkdienst werd een oproep tot bekering gedaan waarbij zijn oog viel op een jong meisje dat de handen opgelegd kreeg door een priester en met tranen op haar gezicht weer ging zitten op een stoel. Vervolgens besloot hij de volgende dag met zijn vriend mee te gaan om zelf ook God van dichtbij te kunnen ervaren. In de kerk kwam hij werkelijk tot geloof en later op de avond werd er voor hem gebeden door de handen op te leggen waarbij hij een enorm vuur door zijn lichaam ervoer, sinds die dag is zijn leven compleet veranderd.

Torben zijn stroming is de afgelopen jaren uitgegroeid tot een wereldwijde organisatie die in veel landen een eigen afdeling heeft waarbij ze erg actief zijn op straat met evangelisatie en het geven van trainingen voor discipelschap, in Nederland is dat “De Laatste Reformatie. Ze zien zich zelf zoals de titel al zegt, de laatste reformatie die leidt tot de enige juiste manier van geloven. Samengevat staan ze voor om Jezus te volgen en dat zichtbaar te maken in je dagelijkse leven. Hierbij wordt de bekende en grote opdracht van Jezus erbij gehaald uit Matteüs 28:19.

Ga dus op weg en maak alle volken tot mijn leerlingen,
door hen te dopen in de naam van de Vader en de Zoon en de heilige Geest.
(Matteüs 28:19 NBV)

Zij vertalen deze Bijbelse boodschap als volgt: “maak discipelen van alle volken, verkondig het goede nieuws, wees mijn getuigen, genees de zieken, drijf demonen uit… zoals de Vader Mij gezonden heeft, zo zend Ik ook jullie”.

Ze hebben veel kritiek op bijna alle kerken en vinden dat in kerken vaak de verkeerde boodschap wordt uitgedragen die niet in lijn ligt met de Bijbel. Zij volgen geen religie en de Bijbel is voor hun leidend, want dat is voor hun het enige ware Woord en dus boodschap. Alle toevoegingen die door kerken hieraan gedaan woorden is in hun ogen verkeerd. Daar bedoelen ze onder andere mee de sacramenten, kinderdoop, lidmaatschap enzovoort, want volgens hun is dat niet Bijbels en dus niet was Jezus zou willen.

Doordat ze zich duidelijk afzetten tegen de drie hoofd stromingen van het christendom, kunnen we deze stroming ook enigszins aanmerken als een sekte.

Bronnen hoofdstuk 6: *Studiebijbel (online), Het Nieuwe Leven, The Last Reformation, Over Reformatie.*

7. Conclusie

De afgelopen zes hoofdstukken hebben we de kerk zien groeien van een eenvoudige timmerman als grondlegger tot nu in onze huidige tijd een grote wirwar aan kerkjes. De ene na de andere stroming is opgekomen, was iemand het ergens mee oneens binnen zijn eigen kerk, ontstond er weer een nieuwe kerk en zo gaat dat al 21 eeuwen lang. De grondlegger is Jezus de Zoon van God die naar de aarde is gezonden door de Vader om ons als zondaars te redden van de eeuwige dood. Pure genade die wij mogen ontvangen van Jezus, want we verdienen het helemaal niet. Er is één voorwarde voor dit ticket naar de Hemel, dat wij geloven in Hem en ons bekeren van elke zonde uit het verleden en die we nog zullen doen. Ik zeg volmondig ja op deze uitnodiging, maar veel mensen over de gehele wereld hebben zelfs nog niet eens van Hem gehoord of ze hebben een bepaalde negatieve houding tegenover de kerk. Wat was de bedoeling van Jezus en zijn kerk? Van hieruit wil ik graag mijn conclusie schrijven.

Om te beginnen denk ik dat verschillende kerken goed zijn, voor de ene persoon kan de andere kerk beter bij hem passen dan de ander. Dat heeft te maken met het referentiekader van de mens, een referentiekader wordt gevormd door een combinatie van persoonlijke waarden, standpunten, normen en ervaringen die bepalen hoe je iets waarneemt en beoordeelt, die richting geeft in het verwerken van informatie en handelen. Ontwikkeling van deze punten gebeurt vanaf jonge leeftijd en wordt dus sterk beïnvloed door zijn of haar omgeving.

Om eigenlijk simpel antwoord te geven op de eerste vraag waar ik de eerste alinea mee afsloot, Jezus wil zoveel mogelijk mensen redden. Hoe kan Hij dat? Ik denk dat door verschillende vormen van kerk dat goed gerealiseerd kan worden, want de ene kerk past beter bij één dan de ander. Naar mijns inziens moet het om één ding gaan om te bepalen of de kerk goed is, staat Jezus op één. Want alleen door Hem alleen kunnen we in het Hemels Koninkrijk komen, Hij is de enige weg tot de Vader.

Jezus zei tegen hem: Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven.
Niemand komt tot de Vader dan door Mij.
(Johannes 14:6 HSV)

Persoonlijk, zoals je ook kon lezen in mijn introductie, heb ik veel strijd in mijn huwelijk meegemaakt over het verschillend denken over geloof. Mijn vrouw is Katholiek en ik Evangelisch opgevoed, beiden zijn we overtuigd christen, is het dan aan mij om ergens over te oordelen? Ik denk het niet, want er is één persoon die over ons mag oordelen en dat is Jezus.

1 Oordeel niet, opdat u niet geoordeeld wordt;
2 want met het oordeel waarmee u oordeelt, zult u zelf geoordeeld worden;
en met welke maat u meet, zal er bij u ook gemeten worden.
3 Waarom ziet u wel de splinter in het oog van uw broeder,
maar merkt u de balk in uw eigen oog niet op?
4 Of, hoe zult u tegen uw broeder zeggen: Laat toe dat ik de splinter uit uw oog haal;
en zie, er is een balk in uw eigen oog?
5 Huichelaar, haal eerst de balk uit uw oog en dan zult u goed kunnen zien
om de splinter uit het oog van uw broeder te halen.
(Matteüs 7:1-5 HSV)

Het is jammer dat wij als christenen zo vaak in deze valkuil stappen en dan direct kritiek hebben op een andere kerk, ik denk dat Jezus dat nooit gewild zou hebben. Onderstaande afbeelding geeft één van kritiekpunten weer richting de Katholieke Kerk.

Bron: http://www.verhoevenmarc.be/rkk.htm

Persoonlijk heb ik daar veel mee geworsteld, want ik ben opgevoed volgens de rechter kolom of te wel zoals het hier genoemd wordt de Bijbelse leer die voortvloeit uit de leer van Luther en Calvijn. Het heeft mij ontzettend geholpen om het in handen van Jezus te geven, daarom kan ik samen met mijn vrouw ons geloof belijden en niet door mijn gelijk te halen. Jezus weet en ziet alles, laat Hem ons leiden. Hij is de enige Weg en de Waarheid!

Verder wil ik ten slotte ingaan op de overige stromingen, eigenlijk hebben we hier bij allemaal te maken met stromingen die zichzelf behoorlijk de enige juiste weg tot God vinden en die het belangrijkste element van het geloof naar mijns inziens vergeten, namelijk het eerste en het tweede gebod zoals Jezus dat noemde.

36 Meester, wat is het grote gebod in de wet?
37 Jezus zei tegen hem: U zult de Heere, uw God, liefhebben met heel uw hart,
met heel uw ziel en met heel uw verstand.
38 Dit is het eerste en het grote gebod.
39 En het tweede, hieraan gelijk, is: U zult uw naaste liefhebben als uzelf.
40 Aan deze twee geboden hangt heel de Wet, en de Profeten.
(Matteüs 22:36-40 HSV)

Laten we elkaar volledig respecteren en meer liefdevol met elkaar omgaan, denken we er anders over, breng het dan bij Jezus. Hij is de enige weg tot de Waarheid en zal ieder helpen die erom vraagt. Ik wil dit scriptie graag afsluiten met voor mij ook een hele belangrijke tekst uit Openbaring, dat we zijn Woord nooit in twijfel mogen brengen en zeker niets eraan toevoegen of weglaten.

18 Want ik getuig aan ieder die de woorden van de profetie van dit boek hoort:
Als iemand iets aan deze dingen toevoegt,
zal God hem de plagen toevoegen die in dit boek geschreven zijn.
19 En als iemand afdoet van de woorden van het boek van deze profetie,
zal God zijn deel afdoen van het boek des levens, en van de heilige stad,
van de dingen die in dit boek geschreven zijn.
(Openbaring 22:18-19 HSV)

Jezus zal uiteindelijk ingrijpen en hierover oordelen bij Zijn wederkomst, laten wij dat niet zelf doen en het over laten aan Hem. Als we kritiek op elkaar blijven geven, spelen we maar één iemand in de kaart en dat is satan. Ja, door kritiek ontstaat er verdeeldheid onder ons en niet-christenen vinden ons mogelijk maar raar. Als wij zoveel mogelijk mensen willen bereiken met de redding van Jezus, zullen we ook eerst beter met elkaar moeten omgaan!

Bronnen hoofdstuk 7: *Studiebijbel (online), Het Nieuwe Leven.*

Literatuur- en bronnenlijst

Bijbelvertalingen en hulpmiddelen:

(2008). *NBV Studiebijbel* (1e druk). ISBN: 978-90-6539-329-6. Uitgeverij: Jongbloed

(2019). *HSV Studiebijbel* (5e druk). ISBN: 978-90-6539-374-6. Uitgeverij: Jongbloed

(2018). *Het Nieuwe Leven* (1e druk). ISBN:978-90-6539-451-4. Uitgeverij: Jongbloed

Literatuur

Auteur: E. Meijering (2004). *Geschiedenis van het vroege Christendom* (1e druk). ISBN: 978-90-5018-637-7. Uitgeverij: Balans

Auteur: A.C. Duker, W.C. van Manen (2016). *Apostolische Vaders deel 1* (1e druk). ISBN: 978-90-5719-241-8. Uitgeverij: Importantia Publishing

Auteur: A.C. Duker, W.C. van Manen (2016). *Apostolische Vaders deel 2* (1e druk). ISBN: 978-90-5719-242-5. Uitgeverij: Importantia Publishing

Auteur: B. Litfin (2016). *Ontdek de Kerkvaders* (1e druk). ISBN: 978-90-7659-610-5. Uitgeverij: Navigator Boeken

Auteur: R. Sonneveld, P. van Midden, P. Waalewijn, W. van Wieringen (2012). *Het Ontstaan van de Bijbel* (1e druk). ISBN: 978-94-6162-070-5. Uitgeverij: House of Knowledge

Auteur: D.M. Heikoop (2013). *Rome en het Nieuwe Testament* (1e druk). ISBN: 978-90-2392-738-9. Uitgeverij: Boekencentrum

Auteur: J.J. van Oosterzee (2019). *Christologie van het Nieuwe Verbond* (1e druk). ISBN: 978-90-5719-397-2. Uitgeverij: Importantia Scan & Print

Auteur: A.H. Bredero (2000). *Christenheid Christendom middeleeuwen* (1e druk). ISBN: 978-90-2427-530-4. Uitgeverij: Vbk Media

Auteur:D. Harrison (2020). *De volksverhuizingen* (1e druk). ISBN: 978-94-0191-700-1. Uitgeverij: Omniboek

Auteur: H. van Dolen (2012). *Een kleine geschiedenis van het Byzantijnse rijk* (3e druk). ISBN: 9789035138230. Uitgeverij: Bert Bakker

Auteur: W. Zaal (2017). *Heilige vaders: het verhaal van de pausen* (1e druk). ISBN: 978-94-6153-806-2. Uitgeverij: Aspekt

Auteur: M. Hulspas (2016). *Mohammed en het Ontstaan van de Islam* (5e druk). ISBN: 978-90-2530-417-1. Uitgeverij: Athenaeum

Auteur: C. Engeler (2021). *Kronieken van het Frankische Rijk* (1e druk). ISBN: 978-90-8704-902-7. Uitgeverij: Verloren

Auteur: M. Bulnes (2018). *Reconquista* (4e druk). ISBN: 978-90-4463-965-0. Uitgeverij: Prometheus

Auteur: T. Asbridge (2010). *De Kruistochten* (1e druk). ISBN: 978-90-2742-436-5. Uitgeverij: Spectrum

Auteur: J. van Schaik (2016). *Ketters* (1e druk). ISBN: 978-90-5908-717-0. Uitgeverij: Standaard

Auteur: H. Slechte, H. Leeuwenberg, T. van Staalduine (2017). *De Reformatie Breuk in de Europese Geschiedenis en Cultuur* (1e druk). ISBN: 978-94-6249-173-1. Uitgeverij: Walburg Pers

Auteur F. Fernández-Armesto (1997). *Reformatie: Christendom en de Wereld* (1e druk). ISBN: 978-90-4140-189-2. Uitgeverij: Anthos

Internetbronnen:

StudieBijbel Onlne (2018). *StudieBijbel*, van https://online.studiebijbel.nl

RKKERK.NL (2022). *Geloofsbelijdenis*, van https://www.rkkerk.nl/geloof/geloofsbelijdenis/

IsGeschiedenis (2022). *Geschiedenis van Vaticaanstad*, van https://isgeschiedenis.nl/nieuws/geschiedenis-van-vaticaanstad

Rejoice Now (2022). *The Last Reformation*, van https://www.rejoicenow.nl/rejoicenow.nlthe-last-reformation-torben-sondergaard/

De Laatste Reformatie (2022). *Over Reformatie*, van https://reformatie.nu/over/

Internetbron afbeeldingen:

Voornaamste stromingen van het christendom, van https://sites.google.com/site/levensbeschouwingophetoc/christendom/3-geschiedenis/3-schisma-s-en-stromingen

Hiërarchie Katholieke Kerk, van https://slideplayer.nl/slide/8945370/26/images/4/De+Roomse+en+de+Byzantijnse+kerk.jpg

Stromingen Protestantisme, van https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/3/38/Gereformeerd.svg/760px-Gereformeerd.svg.png

Katholieke leer versus Bijbelse Leer, van http://www.verhoevenmarc.be/rkk.htm